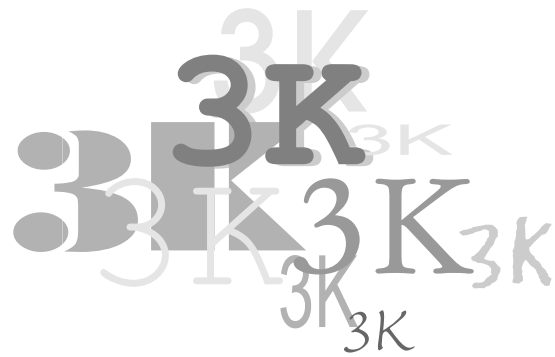

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

Magyar Könyvtárosok Egyesülete 49. Vándorgyűlése

Miskolc, 2017. július 5-7.

Részletes program és regisztráció: <http://vandorgyules.rfmlib.hu/>

Királylány születik

Szarkák kodácsolnak

Kapcsolódó cikkeink a 34-43. oldalon található

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

26. évfolyam 6. szám

2017. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Sebestyénné Horváth Margit:** A szakmai ismeretek átadásának gyakorlata
a KSZR szolgáltatás keretében, Zala megyében 3

Műhelykérdések

- Waldinger Dóra – Boros Ferenc:** Bájoló – egy új könyvtári rendezvénysorozat 8
- Maróthy Szilvia:** Elektronikus forráskritika 15

Konferenciák

- Németh Márton:** Áttekintés a Szakkönyvtári Seregszemle 2017 konferenciáról 21

História

- Borbé Levente:** A csíki gimnázium könyvtárosai a második világhégtől napjainkig 27

Olvasás

- Szinger Veronika:** Játsszunk, rajzoljunk, hallgassunk együtt mesét!
Olvasásnépszerűsítő könyvtári program óvodásoknak és kisiskolásoknak 34

Könyv

- Vasné Tóth Kornélia:** Írj, s megmondom ki vagy! Egy tudós könyvtáros és
egy költő bibliográfiája 44
- G. Tóth Anita:** Liz Burns Irodalom és terápia című könyvéről 50

From the contents

- Szilvia Maróthy:** Electronic resource critique (15)
- Veronika Szinger:** Let's play and listen to tales together! Reading promotion for preschoolers and first graders (34)
- Anita G. Tóth:** Liz Burns: Literature and Therapy – A review (51)

Cikkeink szerzői

Borbé Levente, a csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium könyvtárosa; *Boros Ferenc*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár könyvtárosa; *Maróthy Szilvia*, az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója; *Németh Márton*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársa; *Szinger Veronika*, a kecskeméti Pallasz Athéné Egyetem Pedagógusképző Karának docense, a Magyar Olvasástársaság tagja; *G. Tóth Anita*, pszichiáter, biblioterapeuta; *Vasné Tóth Kornélia*, az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtár munkatársa; *Waldinger Dóra*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár könyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

**Szerkeszti:
Béres Judit**

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Sebestyénné Horváth Margit

A szakmai ismeretek átadásának gyakorlata a KSZR szolgáltatás keretében, Zala megyében

Zala megyében a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működtetése során a szolgáltató Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár képzési és továbbképzéssel kapcsolatos feladatait meghatározza, hogy a kistéleplések milyen humán erőforrásokkal rendelkeznek.

Fontos szempont ezen belül a települések nagysága, továbbá hogy a szolgáltatóhelyeken dolgozó kollégák milyen képzettséggel rendelkeznek, milyen munkavégzésre irányuló jogviszonyban állnak, illetve a szolgáltatóhelyek milyen nyitvatartással rendelkeznek. Éppen ezért mielőtt bemutatásra kerülne a zalai továbbképzési gyakorlat, illetve azoknak a tájékoztatási formáknak a bemutatása, amelyek segítségével eljuttatjuk a fontos szakmai információt a kistéleplések könyvtárosainak, először a megye települési sajátosságait, a szolgáltatás főbb jellemzőit, majd a kistéleplések humán erőforrás helyzetét tárjuk fel.

A Zala megyei KSZR sajátosságai

A jellemzően kistélepléses Zalában összesen 258 település található, köztük 10 város és 248 község. A megyében nincs olyan település, ahol ne működne könyvtár: 13 településen nyilvános könyvtár (a megyei könyvtár mellett 8 városi, 4 községi könyvtár) és 245 könyvtári információs és közösségi hely működött 2016-ban.

Az aprófalvas Zalában a könyvtári hálózat jól szervezettsége évtizedek óta jellemző volt. A megyei könyvtár saját gyűjteményére és szolgáltatásaira alapozva folyamatosan kereste azokat az együttműködési formákat, amelyek segíthetik Zala megye könyvtárhasználó közönségének könyvtári ellátását. Ugyanakkor a kistéleplések ellátásában meghatározó sajátosság, hogy a megyei könyvtár mellett a városi könyvtárak is részt vettek az ellátásban, az ellátórendszer jellegű szolgáltatásoknak nagy hagyománya van a megyénkben.

A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer országos koncepciójának kidolgozását követően Zalában a kistérségi mozgókönyvtári szolgáltatás 2006-tól épült ki. Az ellátásban részt vett a megyei könyvtár mellett a zalaegerszegi, a nagykanizsai, a keszthelyi, a lenti és

a letenyei könyvtár is. 2012 végén a jogszabályi változásokat követően a megyei könyvtár feladatává vált a kistéleplési ellátás megszervezése Zala megyében. A kiépült új szolgáltatási forma lehetővé tette, hogy az egész megye lakossága hozzájusson a korszerű, széles körű és minőségi könyvtári szolgáltatásokhoz.

2016-ban Zala megyében a KSZR szolgáltatást a települések 93 %-a vette igénybe. A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár a 245 kistéleplési ellátását a városi könyvtárakkal való feladat megosztással végezte. Ezt indokolta a szolgáltató helyek nagy száma, valamint a városi könyvtárak korábban kialakult szoros kapcsolata a településekkel. A Lenti Városi Könyvtár 50 települést látott el, a Halis István Városi Könyvtár 47-et, a Fejér György Városi Könyvtár 41-et, a Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár 26-ot. Így a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárnak közvetlenül 83 település könyvtári ellátásáról kell közvetlenül gondoskodnia.

Zala megyében a KSZR szolgáltatást megrendelő települések többsége 1000 fő alatti település, köztük az 500 fő alatti lakosságszámú települések száma 157 (64%), az 501-1000 fő közötti lakosságszámú települések száma 56 (23%). A szolgáltatást megrendelő 1001 fő feletti lakosságszámú települések száma 32 (13%), ebből a 1001-1500 fő közötti lakosságszámú települések száma 20 (8%), az 1501 fő feletti lakosságszámú települések száma mindössze 12 (4%).

Humán erőforrás Zala megye kistéleplésein

Zala megyében a 245 kistéleplési könyvtári szolgáltató helyen a legtöbben (103 fő, 42%) megbízási díjas jogviszonyban állnak, 17 főfoglalkozású, közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatott könyvtáros, 73 részmunkaidős (nem mind közalkalmazott), 35 közhasznú foglalkoztatott, 18 önkéntes látja el a könyvtárosi feladatokat. Ez is összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy Zala megye aprófalvas településszerkezetű.

Az emberi erőforrások minisztere 39/2013. (V. 31.) EMMI rendelete a Könyvtárellátási Szolgáltatató Rendszer működéséről arról nem rendelkezik, hogy milyen módon kell foglalkoztatni a kistéleplések könyvtárosait, csak a végzettségre vonatkozóan fogalmaz meg előírásokat. Az 5. § (1) g) pontja szerint a szolgáltató helyen a kistéleplési önkormányzat 1500 fő alatti lakosságszámú kistéleplésen legalább érettségivel, 1500–2500 fő közötti lakosságszámú kistéleplésen középfokú szakirányú végzettséggel, 2500 fő feletti lakosságszámú kistéleplésen közalkalmazotti jogviszonyban, felsőfokú végzettséggel és könyvtáros szakképzettséggel rendelkező személyt kell foglalkoztatni.

2013-ban Zala megyében 236 település csatlakozott a KSZR szolgáltatáshoz, ebből 167 településen volt a jogszabályi előírásoknak megfelelő iskolai végzettsége a helyi munkatársnak (71%). 2016-ra 11%-ot javult ez az arány, 245 település közül 201 helyen volt a jogszabályi előírásnak megfelelő végzettségű alkalmazott. Bízunk benne, hogy 2018- végéig elérjük a 100%-ot.

Zalai sajátosság, hogy a jogszabály szerint az érettségi megléte a minimum elvárás a települések 95%-a esetében; 10 településen a középfokú szakmai végzettség megszerzése a cél, és csak 2 település szolgáltatóhelyén előírás a közalkalmazotti jogviszony és a felsőfokú könyvtáros végzettség.

Így Zala megyében a megyei könyvtárnak a többségében szakirányú végzettséggel nem rendelkező kistéleplési könyvtárosokkal együttműködve kell a KSZR szolgáltatásait megszerveznie.

Az 1500 lakos alatti települések magas száma miatt a nyitvatartási napok és órák száma is alacsony. A településekkel kötött megállapodás előírásai alapján az önkormányzatoknak az 1500 lakos alatti településen minimum heti 2 napon 6 óra, az 1500-2500 lakos közötti településen minimum heti 3 napon 12 óra, a 2500-5000 lakos közötti településen pedig minimum heti 4 napon 20 óra nyitvatartást kell biztosítani. Ezeket a minimum előírásokat a települések teljesítették az elmúlt években.

Zala megyében a kistelepülések szolgáltató helyei átlagosan 3 napot és 10 órát tartotak nyitva. A minimum 2 nap 6 órás nyitvatartást 112 település teljesítette, a többi helyen ennél magasabb volt.

A szakmai képzés, továbbképzés gyakorlata Zala megyében

Mivel Zala megyében a megyei könyvtárnak elsősorban szakképzetlen kistelepülési munkatársakkal kell együtt dolgoznia, különösen fontos a rendszeres továbbképzés és a könyvtáros alapismeretek átadása.

A KSZR szolgáltatás keretében az alábbi lehetőségeket kínáltuk fel a helyi személyzet képzésére, illetve továbbképzésére:

- rendszeres továbbképzések szakmai napok keretében,
- személyes konzultáció a személyes látogatások alkalmával,
- írásos tájékoztatók készítése,
- tanfolyamok indítása.

Továbbképzések

A megyei könyvtár kezdetben évente egy szakmai napot szervezett a KSZR szolgáltatás keretében, ugyanakkor 2015-ben és 2016-ban már tavasszal és ősszel is voltak szakmai napok, amelyekre a kistelepülési könyvtárosok mellett a fenntartó önkormányzatok képviselői, valamint a szolgáltatásban részt vevő munkatársak, így a városi könyvtárak képviselői is meghívást kaptak.

A továbbképzések helyszíne a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, de 2015-ben és 2016-ban a szolgáltatásban részt vevő városi könyvtárakban is tartottunk továbbképző napot. A témák megjelölésekor törekszünk a szolgáltatás minden területét felölelni, értékeljük eredményeinket, aktuális információkat adunk át a résztvevőknek, bemutatunk néhány, mások számára is követhető helyi gyakorlatot. Az előadásokat meghívott előadók, a szolgáltató könyvtár szakemberei, kistelepülési könyvtárosok és az önkormányzatok képviselői tartják, de lehetőséget biztosítunk a felmerülő kérdések megválaszolására is. Ezen kívül az őszi továbbképzéseken adjuk át évente az „Olvasóinkért” díjat egy községi könyvtárosnak, aki kiemelkedő szakmai munkát végez a kistelepülésén.

A legutóbbi két továbbképző nap témája a megyei könyvtárhálózat eredményeinek és tendenciáinak bemutatása, a KSZR ajánlás, a települési állományok fejlesztése, a könyvtári programok szervezése, a kiskönyvtárak helyismereti tevékenysége és a helyi értékek számbavétele, őrzése volt.

Személyes konzultációk

A helyszíni látogatások lehetőséget nyújtottak a szolgáltató könyvtár munkatársainak a szakmai munka segítésére, személyes konzultációkra: megtanítjuk a könyvtárosokat az

adminisztrációs feladatok pontos elvégzésére, a könyvtári raktári rend kialakítására és megtartására, az alapvető olvasószolgálati munkafolyamatok elvégzésére.

Az olvasószolgálati munka és különösen az elektronikus kölcsönzés elindítása a településeken szükségessé teszi, hogy az integrált rendszer használatát valamennyi községi könyvtáros megtanulja. E témában is több településen szerveztünk személyes konzultációkat. Ennek részeként megismerhették a gépi nyilvántartást, keresést, a kölcsönzés lépéseit, a vonalkódolvasó használatát és az új dokumentumok honosítását.

Természetesen e-mailben és telefonon is bármikor kapcsolatba léphetnek a szolgáltató könyvtár szakembereivel.

Írásos szakmai tájékoztatók

Az írásos szakmai tájékoztató kiadványok készítése azért fontos, hogy a helyi könyvtáros számára bármikor kéznél legyen, bele tudjon lapozni, amikor felmerül egy szakmai kérdés. Ezért érdemes kialakítani minden szolgáltatóhelyen egy kis kézikönyvtárat, ahol az alapvető szakmai ismereteket tartalmazó kiadványokat és egyéb írásos anyagokat tárolja a helyi könyvtáros.

Ezek az írásos anyagok lehetnek könyvek, időszaki kiadványok (KSZR hírlevél, Zalai könyvtári levelező), különböző kisnyomtatványok (tájékoztató füzetek, plakát, szórólap, könyvjelző), tájékoztató levelek, éves beszámolók. A nyomtatott anyagok mellett a honlapon (a Zala Megyei Könyvtári Portálon) elhelyezett tartalmak segíthetik még a kistéleplési könyvtárosok munkáját.

A kistéleplési könyvtárakban rendelkezésre áll a könyvtáros alapismereteket tartalmazó *Kistéleplési könyvtárosok kézikönyve* c. kiadványunk. Terveink között szerepel egy újabb módszertani kiadvány megjelentetése, amely tartalmazza a legfontosabb szakmai tudnivalókat.

Írásos szakmai tájékoztató kiadvány, könyvjelző, ODR szórólap készült 2014-ben, amelyek szintén nyomtatott formában adnak tájékoztatást a KSZR szolgáltatásokról.

Évente rendszeresen küldünk a településeknek tájékoztató levelet is, illetve beszámolunk a KSZR szolgáltatás előző évi eredményeiről. Ezek a beszámolók, illetve tájékoztató levelek elsősorban a fenntartó önkormányzatoknak szólnak, de fontos, hogy ismerje a tartalmukat a helyi könyvtáros is.

A Zalai könyvtári levelező c. megyei szakmai időszaki kiadvány, amelyet nyomtatásban is megjelentetünk, szintén elérhető honlapunkon is. A lapban olvashatók tanulmányok, bemutatunk jó gyakorlatokat is, megmutatjuk a könyvtárakban folyó műhelymunkát, tudósítunk fontos eseményekről. A megyei könyvtárban szerkesztett lapnak évente két száma jelenik meg, a cikkeket és híreket a megye könyvtáraiban dolgozó munkatársak írják.

Évente 2 alkalommal jelentettük meg a KSZR Hírlevelet, amelyben mindig az aktuális információkra hívtuk fel a figyelmet. E-mailben juttatjuk el a kistéleplési önkormányzatokhoz és a fenntartó önkormányzatokhoz, de a honlapunkon is elérhető. Az egyes lapszámainkban felhívjuk a figyelmet többek között a jogszabályokra, pályázatokra, kiadványokra, a különböző könyvtári programokra, képzésekre és továbbképzésekre.

A Zala Megyei Könyvtári Portálon (<http://kszr.dfmvk.hu/>) elhelyezett tartalmak különösen fontosak az írásos tájékoztatás szempontjából, mivel így széles körben, gyorsan tudjuk tájékoztatni az érintetteket a KSZR szolgáltatásairól, elérhetőek kiadványaink, a könyvtári statisztika, képgaléria, és különböző letölthető anyagokat is közzétettünk. Az Aktuális menüpont alatt felhívjuk a figyelmet többek között az új jogszabályokra, pályázatokra, képzésekre, továbbképzésekre. Közzeadjuk a zalai

könyvtárakra és könyvtári információs és közösségi helyekre vonatkozó adatokat és információkat. Az interneten elérhető webes katalógusban (<http://kszr.dfmk.hu/kszr/katalogus>) a szolgáltató helyek teljes könyvtári állományát visszakereshetővé tesszük, biztosítva az országos könyvtári rendszerrel szülő információkat. Elérhetővé tesszük a Zalai Tudástár adatbázist, valamint segítjük az elektronikus könyvtárak és az elektronikus formában hozzáférhető dokumentumok használatát.

Tanfolyamok

Az alapfokú könyvtárosi ismeretek tanfolyami keretek között történő átadása különösen fontos feladata a megyei könyvtárnak egy olyan megyében, ahol a szolgáltatóhelyeken dolgozó munkatársak többsége nem rendelkezik szakképzettséggel. A megyében szervezett 20 órás alapfokú könyvtáros tanfolyamok nem akkreditáltak, nem minősülnek szakképesítésnek, a tanfolyam elvégzését követően tanúsítványt adunk a résztvevőknek. Évente 4-5 képzésre kerül sor a megyében, amelyhez a megyei könyvtár mellett a KSZR szolgáltatásba bekapcsolódó városi könyvtárak is helyszínt biztosítanak.

A tanfolyamokon a megyei könyvtár, illetve a városi könyvtárak szakemberei oktatják a résztvevőket, egy-egy 20 órás tanfolyamon 4-5 munkatárs is oktat. Az elméleti ismeretek mellett nagy hangsúlyt fektetünk a gyakorlati foglalkozásokra.

A 20 órás tanfolyamokon az alábbi témák szerepelnek:

1. A könyvtár fogalma. A könyvtári rendszer működése. A települések könyvtári ellátása Zala megyében. A KSZR működtetése.
2. Könyvtári gyűjteményszervezés, az állomány nyilvántartása. A katalógus használata.
3. A könyvtári tér, az állomány elhelyezése, raktári rend, olvasók fogadása. A könyvtár működésének dokumentumai, nyilvántartások vezetése a szolgáltató helyeken. Az ODR és a könyvtárközi kölcsönzés.
4. A könyvtári olvasószolgálat és tájékoztatás alapjai. Kézikönyvtár, katalógusok, adatbázisok. Információforrások az interneten. Gyermekolvasók a könyvtárban. Hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása. Helyismereti tevékenység.
5. Közönségkapcsolatok, könyvtári marketing. A könyvtári szolgáltatások népszerűsítése. A könyvtári programok szervezése és lebonyolítása. A használók igényeinek és elégedettségének mérése. Statisztikai adatszolgáltatás.

Az alapfokú könyvtáros továbbképzés mellett tanfolyami keretek között oktatjuk a TextLib integrált rendszer használatát, valamint az internetes információkeresést, a webkettes szolgáltatások használatát, a kiadványszerkesztést, a prezentációkészítést is.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a Zala megyében kialakult képzési és továbbképzési gyakorlat sikeresen működik, a megye humán erőforrás helyzetéhez igazodva segíti a munkatársak felkészültségének javítását. A tanfolyamok résztvevői hasznosnak tartják ezeket a képzéseket, ezt igazolják a résztvevők körében végzett elégedettségi vizsgálatok is.

Waldinger Dóra – Boros Ferenc

Bájoló – egy új könyvtári rendezvénysorozat

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár 2014-ben indította útjára a Bájoló című irodalmi, zenés barangolássorozatot, bemutatkozási lehetőséget teremtve a gondolataikat, érzelmeiket, kreativitásukat zenében, dalban, irodalomban, versben, slam poetryben, képzőművészetben kifejező fiatal tehetségek számára. A programsorozat azt példázza, hogy milyen irányban változtak meg a könyvtári funkciók, mint például a kultúraformálás és a közösségteremtés, továbbá a Bájolón keresztül az újfajta könyvtárosi kompetenciák szükségessége is megmutatkozik.

A Háklár testvérek, Dóri és Péter zenés, irodalmi bemutatkozó estje 2017 januárjában

Megváltozott kultúrafogyasztási szokások, könyvtári funkciók és könyvtárosi kompetenciák

Az utóbbi évek trendjei, szociológiai és gazdasági jelenségei alátámasztották, hogy nem kell temetnünk a könyvtárakat. A nyomtatott dokumentumok előnye, úgy tűnik, nem fog elveszni még jó ideig, illetve a mai könyvtárak olyan funkciókkal és lehetőségekkel bővültek, amelyek az emberek jólétéhez járulnak hozzá.

Minden könyvtár multifunkciós intézmény, ahogy az ALA 2014-es jelentését idézi Kiszl Péter¹: a hagyományos dokumentum- és információszolgáltatáson kívül közösségi térként funkcionál, rendezvényeket szervez és kínál, virtuális és fizikai közösséget teremt, az adott település sokféle intézményével és szereplőjével kapcsolatot tart.

A könyvtárosoknak folyamatos kihívást jelent, hogy hagyományos szolgáltatásaikon túl újabbakat is kínálnak. Figyelni kell a kultúrafogyasztás trendjeit, a szabadidős tevékenységek új formáit, valamint a generációs különbségeket is. Tóth Máté szerint több kutatás is alátámasztja, hogy a könyvtárak nem csupán információszolgáltató helyek, melyekben a könyvtárosok menedzselik a használók információs szükségleteit, hanem az életük több területére hatással vannak.² Egy ausztrál kutatás szerint „a könyvtár mind az egyén, mind pedig a közösségek szintjén jelentős mértékben hozzájárul a jóléthez. Egyéni szinten ennek legfontosabb eleme az információközvetítés, amelynek azonban számos aspektusa van: az informálódás támogatása, többnyelvű szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, helytörténet és helyi kultúra tartalmainak elérhetővé tétele, az egyének tanulásban, készségek fejlesztésében való segítése, a tanulás és olvasás népszerűsítése a gyerekek és felnőttek körében, új gondolatok stimulálása, a technológiához való hozzáférés lehetővé tétele. Közösségi szinten a könyvtárak támogatják a közösségek tagjai közötti interakciót, erősítik a társadalmi befogadást, elősegítik a generációs szakadék áthidalását.”³ Ezeket a hatásokat a hazai könyvtárakban is megfigyelhetjük. A könyvtárak harmadik helyként funkcionálnak, vagyis elősegítik a közösségek formálását: olyan teret nyújtanak, ahol különböző nemű, műveltségű, nemzetiségű, korú emberek találkozhatnak, beszélgethetnek. Olyan alacsony intenzitású találkozóhelyek váltak, amelyek elősegítik a társadalmi tőke növelését.

Az utóbbi évtizedekben a technikai fejlődés hatására megváltoztak a kultúrafogyasztási szokások. Ma már az jelent előnyt, ha otthonról mindent azonnal elérhetünk. „A mai magyar társadalomban a szabadidő-eltöltés képernyő- vagy monitorcentrikus és otthonközpontú.”⁴ Ezzel kell versenyeznie a könyvtárnak: egyrészt a magaskultúra iránti igény csökkenésével, másrészt azzal, hogy az emberek jellemzően rosszabb anyagi körülmények miatt kevesebb szolgáltatást vesznek igénybe.

A megváltozott könyvtári funkciók és új szolgáltatások magukkal hozták a kibővülő könyvtárosi kompetenciákat is. A LIS Euroguide, az Európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai című kiadványban meghatározta a könyvtárosi és információs szakemberektől elvárt kompetenciákat. Az öt terület, amelyhez az összesen 33 kompetenciát kapcsolták – az információ, a technológia, a kommunikáció, a menedzsment és az egyéb tudományos ismeretek.

Megkerülhetetlen tény, hogy a mai fiatal generáció nagyobb mértékben különbözik a korábbiaktól. A változás több szinten tetten érhető: az értékrendek módosulása, a technológiai fejlődés, a tanulás formáinak változása, a munka értelmezése, az emberi kapcsolatok mind változtak a korábbiakhoz képest. „Nem csak arról van tehát szó, hogy az új

generáció másként öltözik, más divatot követ, más szlenget használ, más zenét kedvel, másként szórakozik, hanem az élet minden területét átfogó új erkölcsi és etikai értékrendet hoz létre, új társadalmi-emberi kapcsolatrendszereket épít ki, más magatartásformát követ – s mindezekből következően eddig el nem képzelhető feszültségforrások jönnek létre az egyes generációk között.”⁵ A Z (1996-2010 között születettek) és az alfa (2010 utáni) generáció tagjai beleszülettek a digitális világba, és könnyedén használják azok eszközeit. Mivel sok időt töltenek a képernyők előtt (számítógép, okostelefon, tablet), ezért felértékelődnek azok a programok, rendezvények, amelyek kimozdítják őket. Ennek a trendnek a másik, figyelembe veendő vetülete, hogy ez a generáció az internetről tájékozódik – ezért ezen keresztül a leghatékonyabb a megszólítása, például ha egy rendezvényt szeretnénk ezen korosztály figyelmébe ajánlani Facebook esemény formájában. A fiatalok szórakozóhely és koncert kedvelési sajtóságaiból adódóan a könyvtár kihasználható lehetősége, hogy teret kínáljon – a hagyományos lehetőségei mellett – tanulásra, böngészésre, baráti találkozásra.

Olvasásnépszerűsítésre, az irodalmi művek új megközelítésére a fent említett generációs különbségek miatt is szükség van, erre hazánkban több kezdeményezés indult, többek között Fűzfa Balázs élményközpontú irodalomtanítása Szombathelyen, újfajta tankönyvek bevezetése, rendhagyó irodalomórák szervezése.

A versek újra közel kerülnek a fiatalokhoz, például a slam poetrynek köszönhetően – egyre többen ismerkednek meg ezzel a műfajjal, és kezdenek verseket-dalokat írni, visszanyúlnak a modern magyar költőink munkásságához. Érdekes jelenség, hogy az Y és a Z generációhoz tartozó művészek milyen jól kihasználják az internetes oldalak nyújtotta lehetőségeket. Blogot írnak, Facebook oldalt vezetnek, honlapot készítenek, YouTube csatornát működtetnek. A céljuk egyrészt, hogy megmutassák alkotásaikat, másrészt, hogy kapcsolatba kerüljenek a közönségükkel.

A Bájoló programsorozat

2014-ben két szombathelyi, akkor még középiskolába járó végzős diák – Doma Bence és Puskás Mátyás – kereste fel a Berzsényi Dániel Könyvtár segítségével megvalósítandó tervével az akkori igazgatót, Pallósiné dr. Toldi Mártát. „Fiatalok, gimnazisták. Alkotnak. Tulajdonképpen tehetnék azt is, amit kortársaik zöme, semmi különöset. Ehelyett megkeresik a megyei könyvtár vezetőjét, és azt mondják, szeretnék megmutatni mindazt, amit már ez alatt a röpké idő alatt is magukba szívtak. Szerencsére nyitott ajtóval találják szembe magukat. Megy az ötletelés és megszületik a Bájoló című sorozat.”⁶ Az estek koordinátora Boros Ferenc, a könyvtár fiatal munkatársa, aki már a kezdetektől ott volt a program születésénél. A megváltozott könyvtári funkciók és az új szolgáltatásokkal való bővülés magukban hordozzák a könyvtárosi kompetenciák megváltozását és kitágítását. A Bájoló rendezvény elindításához is merőben más kompetenciákra volt szükség, mint egy hagyományos könyvtári feladat ellátásánál. Az ilyen típusú rendezvényekhez, mint a Bájoló, elsősorban a kommunikáció, a PR és menedzsment területén kell erősebb kompetenciákkal rendelkeznie a részt vevő könyvtárosnak. Nagyon fontos tulajdonság az őszinte érdeklődés, a beszélgetésen belüli diszkréción, a nyitott szemléletmód, az empátia, az érzékenység és a másik emberre való folyamatos odafigyelés.

Boros Ferenc (a Bájoló házigazdája) és az első vendégek 2014-ben: Puskás Máttyás és Doma Bence

A legnehezebb feladat a Z generáció fiataljainak megszólítása, bevonása a könyvtárba. Szerencsére, a szabadidő új eltöltési formái, – a „telefonozás”, amely az okostelefonok elterjedésével nyert teret, illetve a „facebookozás” – kiváló lehetőséget teremtenek arra, hogy megszólítsuk őket. A Facebook nagyszerű eszköz a könyvtár körüli közösség megszervezésére és aktivizálására. A közösségi médiát egyre több könyvtár kezel megkezdhetetlen platformként, a marketing eszközeivel élve, rajta keresztül hajszálpontosan célzott hirdetésekkel tudjuk megszólítani az általunk fontosnak tartott célközönséget. Folyamatosan figyelni kell a könyvtár Facebook profiljának aktivitását, statisztikáját, mert így tudhatjuk meg, mikor érdemes posztolni. A Bájoló esetében egy jól szerkesztett, figyelemfelkeltő plakáttal és eseménnyel lehet megszólítani a fiatalokat.

A Bájoló tehetségeket bemutató programsorozatának legfontosabb tartópillére az önkifejezés. Az elmúlt 3 év alatt összesen 17 tehetséges, 14 és 32 év közötti fiatal mutatkozott be. Volt, aki több alkalommal is eljött hozzánk. Boros Ferenc koordinálásával a fiatalok a saját érzelmi és gondolati világukba engedtek betekintést. Őszintén meséltek önmagukról, példaképeikről, a nekik kedves zenéről, irodalomról, képzőművészetről, alkotói kedvteléseikről, miközben előadásukban felcsendültek saját dalaik, költeményeik, slam poetry szövegeik, megzenésített versek, vagy bemutatták képzőművészeti alkotásaikat.

Érdekes jelenség, hogy a Bájolóban bemutatkozó fiatalok közül többen nem csak egy művészeti ággal foglalkoznak. Önkifejezésre használják még a versírást, dalszerzést, festést, fotózást, filmkészítést. A művészetet és a kultúrát komplex módon látják és értelmezik a saját életükre, illetve kapcsolódási pontokat keresnek a világ megértéséhez. A vendégek közül a versírást és a dalszerzést mellett Lutor Katalin a fotózás, Varga Richárd és Mersics Ádám a slam poetry, Puskás Máttyás a filmzeneszerzés, Solymosi Péter és Háklár Dóri pedig a képzőművészet területén is alkot. A Bájoló barangolóssorozat alkalmain

láttunk már ifjú költőket (Lutor Katalin, Rozmán Kristóf), „egyszálgitáros” énekeseket (Vesztergom Péter, Kóbor Zsóka, Solymosi Péter), képzőművészeket (Baumgartner Edina, Bakkos Kitti). Varga Richárdnak két lemezbemutatót tartottunk. A 101 című szólóalbumának és a Godot Workshop zenei formációval készített Nem létező című albumának ősbemutatója is könyvtárunkban volt.

Varga Richárd és a Godot Workshop Nem létező című albumának ősbemutatója 2016-ban

Többen egy-egy feltörekvő Vas megyei zenekar dalszerzői, énekesei, akik akusztikus gitáros formában dolgozták át a saját együttesük dalait (Puskás Mátyás – Újvilág utca, Poócza Nonsense András – Andersen meghalt, Manuphanktura, Doma Bence és Németh Bence – Karak, Háklár Dóri és Háklár Péter - Háklár Band). Volt olyan előadó, aki a saját zenekarát is elhozta az estre, így lépett fel Varga Dominik és az Újvilág utca, akik csak erre az estére hangszerelték át alternatív rock számaikat.

Varga Bence, a Zaporozsec együttes énekes-gitáros dalszerzője nálunk is játszott akusztikus formában a zenekar dalait (Buborék, Mr Gorsky, Emszercénégyzet, Valse triste), melyek a Petőfi Rádió jóvoltából mára országosan ismertté váltak.

A meghívott tehetségek gondolatainak, érzelmeinek kifejezése, az alkotókészség kibontakozása és a mindezekhez szükséges bátorság, hogy a közönség elé kiállva előadják alkotásaikat, igazi táptalajul szolgál, valamint kapaszkodót is nyújt az estekre ellátogató mai generáció identitáskereső fiataljainak. Jó látni, hogy az 50-70 fős, zömében fiatalokból álló közönség kíváncsi a pályatársak alkotásaira, gondolataira: együtt lélegeznek, együtt éreznek, együtt gondolkodnak a meghívottal. „A kezdeményezés otthonra lelt, s nemcsak a könyvtárban, hanem a közönség szívében is. Most is szükség van pótszékekre. Tanárok, diáktársak, barátok, ismerősök, ismeretlenek.”²⁷ A Bájolóval a Berzsenyi Dániel Könyvtár sikeresen nyitott a legzárkózottabb, egyben a legérzékenyebb, legfogékonyabb és alkotni vágyó korosztály felé.

Varga Dominik és az Újvilág Utca zenekar akusztikus előadása 2017-ben

A könyvtár mint harmadik hely kiválóan működik az estek során, a középiskolás és egyetemista generáció találkozóhelyévé vált, olyan fiatalok látogattak hozzánk, akiket előtte még nem láttunk a könyvtárban. Hasonló gondolatok, gondok, kérdések foglalkoztatják a közönség soraiban ülő felnövekvő generáció tagjait, mint a válaszokat kutató, bemutatkozó pályatársaikat. Letisztultság, őszinteség, társadalomkritika, érzelmek, az önkifejezés bátorsága, saját dalok, versek – ezek a Bájolós alkalmak sajátosságai.

A bemutatkozók mindegyike említett példaképeket. A generációk közti örök találkozási pont József Attila, Radnóti Miklós, Ady Endre. A kortárs költők (Závada Péter, Simon Márton, Erdős Virág) és dalszerzők (Beck Zoltán, Lovasi András, Kiss Tibor) is sokszor szóba kerültek, ugyanúgy, mint annak a vágya, hogy nyomot hagyjunk magunk után. Mindennek a nyertesei a közönség tagjai, akikben érzelmeket, tetszést váltottak ki az előadók. A meghívott fiatal művészek mindegyike nagy örömmel gondol vissza a bemutatkozó estre, mert a Bájoló sokak számára kiindulópont, ugródeszka vagy pedig egy újabb lépcsőfok volt.

„A Radnótitól kölcsönzött sorozatcím valóban elbájolt, a rendezvények mindegyike telt házat vonzott, és örömeztnek bizonyult. A helyi média az újdonság díjazásával, kitüntető figyelmet tanúsított.”⁸ A városban szájról szájra terjedt a rendezvény jó híre, és több megyei internetes média a program mellé állt. „Az újraindult Bájoló sorozat a Berzsényi Könyvtárban bomba ötlet. Végre nem „ciki” vagy idejétmúlt betérni ide (...).”⁹ „Számunkra is hihetetlen, hogy már negyedik éve fut a sorozat, mondhatni, töretlen lelkesedéssel. Három a magyar igazság, azaz három fő tényező szükséges a Bájolóhoz: innovatív ötletek, egy megvalósító és egy jó beszélgetőtárs, (...) mely egyrészt a tehetséges, alkotni vágyó fiataloknak nyújt bemutatkozási lehetőséget, másrészt a kitartó közönségnek ad egy kellemes, késő délutáni kikapcsolódást.”¹⁰

A 2017-es estékről videófelvétel is készült, amelyek visszanezhetőek a közösségi videómegosztó oldalon.¹¹

Összefoglalás

Mindig nagy öröm egy kulturális intézmény számára, ha lehetőséget nyújthat bátor, kreatív, tehetségüket bemutatni vágyó fiatalok számára. A közönség figyelme és az estről estre fenntartott érdeklődés azt bizonyítja, hogy a Bájoló fiataljai olyan közel kerültek a hallgatósághoz, amit eddig remélni sem mertek.

A nagymintás ifjúságkutatások tapasztalatai szerint a hagyományos kulturális intézmények látogatása folyamatosan csökken. A megkérdezett fiatalok között – a korábbi felmérések eredményéhez hasonlóan – sokakat találunk, akik teljesen távol maradnak a kulturális programoktól. A mai tizen- és huszoneves generációnak útmutatásra van szüksége az értékek befogadásához. Gondosan tervezett, élményszerű programok szükségessé számukra ahhoz, hogy értő fogyasztóvá vagy önkifejező alkotóvá váljanak. A fiatalok között vannak követhető példaképek, akik úgy segíthetnek korosztályuknak, hogy megmutatják és szerethetővé teszik azt, amit csinálnak. Erre nagyon jó alkalom a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár tehetségkutató rendezvénysorozata.

JEGYZETEK

1. Kiszl Péter: Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi felelősségvállalása a digitális korban. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2017 (64. évf.) 1. sz. <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/774/922> [Letöltve: 2017. április 13.]
2. Tóth Máté: Könyvtár és közösség. Budapest: Argumentum, 2015. p. 138.
3. Rosenfeldt, Debra – Tyquin, Damian (2005): Libraries/Building/Communities. The vital contribution of Victoria's public libraries – A research report for the Library Board of Victoria and the Victorian Public Library Network. Executive Summary. State Library of Victoria http://www.slv.vic.gov.au/pdfs/aboutus/publications/lbc_execsumm.pdf Idézi Tóth Máté: Könyvtár és közösség. Budapest: Argumentum, 2015. p. 29.
4. Fekete Mariann: Intenzív kultúrafogyasztók a hálón. Szabadidő-struktúra, internethasználat, kultúrafogyasztás. Replika, 2015. 90-91. sz. p. 100.
5. Besenyei Lajos: A generáció váltás forradalma. Opus et Educatio, 2016 (3. évf.) 4. sz. p. 371-378. http://epa.oszk.hu/02700/02724/00009/pdf/EPA02724_opus_et_educatio_2016_04_371-378.pdf [Letöltve: 2017. április 13.]
6. Ambrózi Zsuzsanna: Beck Zoli és József Attila, Radnóti meg Závada. <http://vaol.hu/hetvege/beck-zoli-es-jozsef-attila-radnoti-meg-zavada-1601035> [Letöltve: 2017. április 13.]
7. Ambrózi Zsuzsanna: Elbájozták a közönséget. <http://vaol.hu/kultura/elbajoltak-akozonseget-1604134> [Letöltve: 2017. április 13.]
8. Pallósiné dr. Toldi Márta: Bájoló – Irodalmi és zenei barangolás. <http://www.vasidigitkonyvtar.hu:8080/web/guest/214> [Letöltve: 2017. április 13.]
9. BÁ: Becsali a könyvtárba „a mindenségből egy jó nagyot lélegezni” http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/87924_becsali_a_konyvtarba_a_mindenségbol_egy_jo_nagyot [Letöltve: 2017. április 13.]
10. Mészáros Vivien: Családi zenéléstől a testvérduóig – A Háklár testvérekkel indult a Bájoló negyedik évada. <http://vaskarika.hu/hirek/reszletek/12887/> [Letöltve: 2017. április 13.]
11. Hírlevél Plusz felvételei: Bájoló 4. évad. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLQ-cQq-c8g7u10H2WEfrNi3Y8t3Kx1V9B> [Letöltve: 2017. április 13.]

Elektronikus forráskritika

A szépirodalmi és tudományos szövegek digitalizálásának és online közzétételének, valamint a könyvtárak bővülő elektronikus információszolgáltatásainak köszönhetően a kutatók egyre nagyobb arányban használnak elektronikus forrásokat. A bölcsészettudománnyal foglalkozó kutatók, oktatók körében is erősödött a hálózati szöveg szolgáltatások elfogadottsága. Számos felmérés igazolja, hogy az olvasók igénye az elektronikus könyvek és folyóiratok iránt folyamatosan növekszik, s az olvasói preferenciák tekintetében az elektronikus források mára megközelítik a nyomtatott forrásokét.¹

Történik mindez annak ellenére, hogy a hálózaton hozzáférhető szövegkiadások jellegzetes tulajdonságai, mint a folyamatos technikai és tartalmi változás, a pontos hivatkozhatóság hibái vagy a hozzáférhetőség váratlan megszűnése máig bizalmatlansággal tölti el a tudomány művelőinek egy jelentős részét. A bizalmatlanság egyik oka a hálózati közzététel szabadsága, a nyílt hozzáférés (Open Access) támogatása, mely a megszokott publikációs gyakorlatokkal szemben a tudás közzétételére, nem pedig áruba bocsátására helyezi a hangsúlyt. A másik ok a tudomány működtetésének egyik alapfeltétele, a forrás megbízhatósága, hivatkozhatósága, mely gyakran sérül a hálózati közegben. A tudományos publikációk bibliográfiai hivatkozásai egyre nagyobb számban tartalmaznak linkeket, jellemzően URL-azonosítókat, melyek nagy része egy-két éven belül elévül. Magukat a publikációkat általában valamilyen PDF- vagy HTML-formátumban teszik közzé, s bár léteznek már linkellenőrző alkalmazások, a kiadók, szerkesztők a hivatkozások frissítésével általában nem foglalkoznak.

Az elektronikus kiadások megbízhatósága a digitális filológiai műhelyeket is foglalkoztatja, hiszen sorra készülnek az elektronikus (mára főleg hálózati) tudományos szövegkiadások, szövegarchívumok, melyekhez a szakma egy része a fent vázolt okokból igen szkeptikusan viszonyul. A hálózati kiadás változandóságát Sperberg-McQueen hasonlata nyomán Elena Pierazzo a *bérekleitosiszi kiadások* fogalmával illusztrálja. „Változik, mert meg lehet változtatni” – fogalmaz.² Ez a dinamikusság sokak számára az instabilitást és a megbízhatatlanságot jelenti: a hálózati kiadás tartalma akár pillanatról pillanatra változhat, de nem állandók a létrehozók és üzemeltetők sem, s az elérés is gyakran módosul. A tu-

dományos elektronikus kiadások stabilitásának vagy inkább statikusságának hiánya pedig nemcsak a kutatók szempontjából³ teremt szokatlan helyzetet, hanem a könyvtárakéból is, ezért alig akadhatunk katalógusaikban hálózati publikációk nyomára.⁴

A hazai bölcsészettudományi folyóiratok is igen keveset foglalkoznak a problémával. Áttekintve azon folyóiratok szerzői ajánlásai közül hetet,⁵ melyek tudományterületenként kisugároznak a tudományos közösség hivatkozási gyakorlatára, egy kivétellel nem találtam bennük az elektronikus forráshivatkozásokra vonatkozó elvárásokat. A szabályzatok tehát nincsenek tekintettel a megváltozott helyzetre, az elmúlt évtizedekben azokat nem frissítették. Természetesen kialakultak gyakorlatok, házi szabályok, ezek azonban a tudományos közösség számára nem hozzáférhetők.

Gyakran okoznak gondot a tudományos publikációkban a következetlen, a hibás vagy a hamar elévülő hivatkozások, valamint a tévesen azonosított közreműködők, kiadások és verziók. Az elektronikus forráskritika hiánya nyilvánul meg azon hivatkozások többségében is, melyek nyomtatott mű digitalizált verziójára vagy digitális verziójára utalnak. Az alábbiakban négy példán keresztül mutatom be a felmerülő hibákat, majd a pontos elektronikus forráshivatkozás szempontjait foglalom össze.

Az első példa a fent említett kivételes esetből, a Magyar Nyelv ajánlásából származik, mely rövidítésjegyzékében ritka tudatossággal különíti el a kiadványok nyomtatott és elektronikus verzióira történő hivatkozást. Az ajánlás továbbá részletesen kitér a DOI (Digital Object Identifier) típusú állandó azonosítók alkalmazására is. A rövidítésjegyzék egy tétele:

PallasLex. = *A Pallas nagy lexikona 1–18. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.*, Budapest, 1893–1900. [Elektronikus kiadások: Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 1998.; In: *Arcanum DVD könyvtár 6. – Lexikonok, adattárak.* Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2004. Elektronikus elérhetőségek: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/>, <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/index.html>.]⁶

A szögletes zárójelben találjuk az eredeti nyomtatott forrás különféle elektronikus kiadásait, melyek azonban nem különülnek el egymástól. A CD-ROM-os verzió hivatkozása után a következő információ jelenik csak meg: „Elektronikus elérhetőségek”, mely valójában a hálózati elérés URL-jét tartalmazza, jelen esetben kettőt is. Ez a szerkezet tehát azt sugallja, a link a CD-ROM-os kiadással egyenértékű kiadáshoz vezet el. Az első link a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)⁷ által közzétett verziók nyitólapjára vezet, a második a verziók közül a HTML-alapúra. Mind a MEK-tétel cédulája, mind a webes verzió tájékoztatja azonban a felhasználókat arról, hogy az online verzió nem egyenértékű a CD-ROM-ossal.⁸ A bibliográfiai leírás tehát pontatlan, mert két kiadást mos össze, s a kiadások verzióiról, formátumairól nem ad tájékoztatást.

Egy másik példa a nemrégiben megjelent Bethlen-bibliográfiából:

Forrásmegjelölés nélkül

BETHLEN Miklós, *Művei*, szerk. V. WINDISCH Éva, Bp., Neumann Kht, 2000.

→ mek.oszk.hu⁹

A bibliográfia 21. tétele tehát a MEK-en elérhető, a Neumann Kht. által 2000-ben készült kiadásra utal, s a kiadás HTML-verziójának URL-jét is tartalmazza. A tétel a *II. 3. Kiadások* fejezet alatt szerepel, mely „forrásjelöléssel” típusú kiadást négyet, „forrás-megjelölés nélkül” típusút egyet, ezt tartalmazza. A kiadásnak azonban pontos leírása is elkészült a MEK-en, mely a kiadás nyitólapjának „katalóguscédula” fülére kattintva érhető el.¹⁰ Ebből megtudhatjuk, hogy az eredeti, digitalizált kiadvány a V. Windisch Éva által gondozott, Szépirodalmi Könyvkiadónál 1980-ban megjelent *Kemény János és Bethlen Miklós művei* című kötet (melynek forrása egyébként a Tóth-féle bibliográfia 19. tétele). Kemény János tehát ebből a digitális verzióból kimaradt,¹¹ s kimaradt az utószó és a jegyzetek egy része is, melyek a kiadás forrásairól tájékoztatnak. A Bethlen-bibliográfiában ez az eredeti kiadvány azonban nem szerepel, s e helyt (a 21. tételben) sem hivatkozik a valógatás az eredeti forrásra.

A példák egyik tanulsága, hogy elektronikus, kivált internetes forrásra történő hivatkozásnál sokszor gyámoltalanok vagyunk, nem tudjuk, hol találhatunk rá a forrás részletes leírására, mely által azt azonosíthatjuk. A címlap, a címnegyed, amint azt a könyveknél megszoktuk, elektronikus források esetében többnyire nem szolgálnak kellő információval, vagy nincsenek is, mert helyettük máshol található a kiadás bibliográfiai adatai (metaadatai). Kérdés az is, mit tekintünk kiadásnak, mikor szükséges jelezni a kiadás különféle verzióit.¹² Érvényben lévő hivatkozási szabványaink pedig nem támasztanak elvárásokat az elektronikus források pontos leírására vonatkozóan: így az eredeti és az online dokumentum közé egyenlőségjel kerül, leírásuk pedig a kettőnek esetleges kombinációja lesz.

A nemzetközi gyakorlatból egy széleskörűen alkalmazott szabványt említenék, a Modern Language Associationét (MLA), mely a főbb elektronikus forrástípusokkal (pl. cikkek, képek, twitter bejegyzések), illetve az azokra történő hivatkozásokkal is foglalkozik. A dokumentum azonosítására állandó azonosítók használatát javasolja, például DOI-t vagy permalinket. A feltüntetendő adatok között a verziószámoknak és az ahhoz tartozó megjelenési dátumnak is szerepelnie kell. A szabályzat alapvetően a webes publikációkra terjed ki. Arra, hogy mi a teendő, ha egy kiadásnak nyomtatott és digitalizált vagy eleve digitális változata is van, csak a folyóiratcikkeknel tér ki. Példának olyan HTML-alapú online folyóiratot hoz, melynek nyomtatott változata is van:

Wheelis, Mark. „Investigating Disease Outbreaks Under a Protocol to the Biological and Toxin Weapons Convention.” *Emerging Infectious Diseases*, vol. 6, no. 6, 2000, pp. 595-600, wwwnc.cdc.gov/eid/article/6/6/00-0607_article. Accessed 8 Feb. 2009.¹³

Az ajánlás szerint ilyenkor a két tételt össze kell vonni, a nyomtatottnak megfelelő leírást készíteni (függetlenül attól, melyiket használtuk valójában), majd feltüntetni a hozzáférési útvonalat vagy dokumentum azonosítót. A továbbiakban a szabályzat nem foglalkozik tehát azzal, helyes-e, vagy minden esetben helyes-e további információk feltüntetése nélkül elkészíteni a leírást azt sugallva, hogy a két kiadás egymással azonos. Igazán szörszálhasogatóként azt is meg lehetne jegyezni, hogy ha mind a nyomtatott, mind az online verzió egy-egy kimenete az eredeti elektronikus forrásnak, miért éppen a nyomtatott verzió leírása kerüljön előre? Az MLA példájából mindenesetre nem derül ki, hogy a benne feltüntetett URL-en elérhető dokumentum milyen viszonyban áll a nyom-

tattal: közös forrásra visszamenő különböző formátumú kiadások, vagy az elektronikus változat a nyomtatott forrásból készült digitalizálás útján?

Az ISO 690 bibliográfiai szabvány utolsó, 2010-es verziója nem foglalkozik az eleve digitális és a digitalizált különválasztásával, a nyomtatott forrás és digitalizált másának kérdésével. A szabvány szerint az elektronikus forrás különféle formátumai a hozzáférésre vonatkoznak (15.2.7 Other availability information). Az egyazon elektronikus forrás nyomtatott és elektronikus kimeneteit nem érinti (példáiban sem). Egy példája áruklodik csak arról, hogy a nyomtatott forrás valamely digitalizált (TXT) verzióját külön kiadásnak tekinti, kiadónak ott az online szolgáltató portált nevezi meg, a kiadási dátum pedig a feltöltési dátum lesz, ennél mélyebbre a feltárásban nem hatol.

KAFKA, Franz. *The Trial* [online]. Translated by David Wyllie. Project Gutenberg, 2005. Updated 2006-03-08 15:35:09 [viewed 5 June 2006]. Plain text format, 462 KB. Available from: [link]¹⁴

Valóban minden esetben új kiadásról van-e szó, amikor egy forrást digitalizálunk, vagy ez csak a szöveges formátumokra vonatkozik, a képfomátumokra nem? Adott kiadvány elektronikus és nyomtatott verziói külön kiadások-e vagy egyazon kiadás hozzáférési módjai? Ezek a kérdések egyúttal a gyűjteményi feldolgozás és digitalizálás mindennapos problémái is. Drótos László néhány éve közölt egy ismertetést a digitális-hasonmás elismerő pecsét fogalmát bevezető cikkről.¹⁵ James A. és James R. Jacobs 2013-ban javasolta a Digital-Surrogate Seal of Approval (DSSOA) alkalmazását, mely az adott digitalizált dokumentum hiteles másolatának elkészítése tekintetében támaszt kritériumokat. A szabályozási javaslatnak egyetlen alkalmazását ismerem, ez maguké a szerzőké, akik valójában e munkafolyamat közben ismerték fel a hitelesítő pecsét szükségességét.¹⁶ De végeznek-e hasonló hitelesítési eljárást (a megfelelő dokumentum kiválasztását és annak deklarálását) a gyűjtemények digitalizálásakor?

Rövid vitaindító közleménnyel elsősorban arra kívánom ráirányítani a figyelmet, hogy a filológiai gyakorlatnak az elektronikus források kezelésében is érvényesülnie kell. A szövegdigitalizálás és a webes publikáció elterjedése közben nem feledkezhetünk meg arról, hogy e speciális közegben is kritikusan viszonyuljunk a használt szövegekhez, tehát tudományos munkánk forrásait szövegkiadásoknak, ne pusztán szövegeknek tekintsük. Az elektronikus források azonosítási problémáiban ugyanakkor a dokumentumokat feldolgozó, illetve digitalizáló gyűjtemények is érintettek.

Az elektronikus forráshivatkozás elkészítéséhez javasolt szempontok:

- Tüntessük fel az elektronikus forrás szerzőjét, címét, kiadóját, megjelenési idejét és ha van, helyét.
- Ha az elektronikus kiadás papír alapú kiadás digitalizált verziója, a hivatkozásban írjuk le mindkettő bibliográfiai adatait, egymástól elkülönítve. (Ha a szerző, kiadó, stb. megegyezik, értelemszerűen csak az eltéréseket tüntessük fel.)
- A nyomtatott és a digitális vagy digitalizált verzió között eltérések lehetnek, így külön bibliográfiai tételként, kiadásként kezelendők és idézésüknél a megfelelő forrást kell megjelölni.
- Ha a hivatkozásban szereplő URL nem egyenesen a kiadás adott verziójára (pl. HTML-oldalra vagy PDF-hez) irányít, hanem olyan letöltő oldalra, ahol több for-

mátum is van, jelöljük meg a formátumot is, hogy világos legyen, melyik digitális verzióról (vagy kiadásról) van szó pontosan.

- A hivatkozás mindenképpen tartalmazza a kiadás pontos URL-jét, vagy ha elérhető, helyette valamely állandó azonosítóját (pl. permalink vagy DOI).
- A változó online tartalmakra való tekintettel célszerű az elérés dátumát is feltüntetni.
- Ha van, tüntessük fel a verziószámot és ügyeljünk arra, hogy a közzétételi dátumhoz tartozó verziószámot adjuk-e meg.

JEGYZETEK

1. A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának 2015-ös felmérése szerint a több mint 1500 kitöltő mindössze 9–12%-a szerint van gond az elektronikus források megbízhatóságával, hozzáférhetőségével. A könyvtárhasználók túlnyomórészt a szakirodalmi anyag (67%) és a tankönyvek (75%) elektronikus hozzáféréseinek örülne, s kisebbségben vannak azok, akik a szépirodalmi szövegek e-hozzáféréseinek is (19%). E-dokumentumok használata: felhasználói felmérés eredményei, SZTE Klebelsberg Könyvtár, 2016. <http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/felmeresek> 2017. 01. 22. Az MTA Könyvtár és Információs Központ 2016 elején készített olvasói felmérése szerint a kérdőívet kitöltők 48, 6%-a állítja, hogy a könyvtár elektronikus szolgáltatásait is igénybe veszi, s csak 40% mondja, hogy kifejezetten a nyomtatott forrásokat részesíti előnyben. Könyvtárhasználói Felmérés, MTAK, 2016. http://konyvtar.mta.hu/download/dokumentumok/2016_library_survey_infographic_hu.pdf 2017. 01. 22. Az amerikai egyetemek kutatói és hallgatói tevékenységét háromévente felmérő US Survey beszámolója alapján változó intenzitással ugyan, de folyamatosan növekszik az elektronikus források használata és presztízse. Christine Wolff, Alise B. Rod, and Roger C. Schonfeld, Ithaca S+R Survey US Faculty Survey, Ithaca, 2016. http://www.sr.ithaca.org/wp-content/uploads/2016/03/SR_Report_US_Faculty_Survey_2015040416.pdf 2017. 01. 22..
2. Elena Pierazzo, *Digital Scholarly Editing: Theories, Models and Methods*, 2014, 198. <http://hal.univ-grenoble-alpes.fr/hal-01182162> 2017. 01. 22.
3. Lásd még: Roberto Roselli Del Turco, *The Battle We Forgot to Fight: Should We Make a Case for Digital Editions?* In: *Digital Scholarly Editing: Theories and Practices*, ed. by Matthew James Driscoll, Elena Pierazzo, Open Book Publishers, 2016. <http://www.openbookpublishers.com/product/483/digital-scholarly-editing> 2017. 01. 22.
4. A könyvtár szempontjaihoz lásd Marilyn Deegan, *Electronic Textual Editing: Collection and Preservation of an Electronic Edition*. In: *Electronic Textual Editing, Preview*, TEI Consortium, 2007. http://www.tei-c.org/About/Archive_new/ETE/Preview/mcgovern.xml 2017. 01. 22.
5. Az Irodalomtörténeti Közlemények címléirési és jegyzetelési alapelvei. <http://itk.iti.mta.hu/szabvany.htm> 2017. 01. 22. Első megjelenés: ItK, 1997/1-2, melléklet.; A bibliográfiai hivatkozások elkészítése, Fons, [s. a.] <http://www.c3.hu/~fons/hivatk.htm>; <http://www.fonsfolyoirat.hu/bibliografia.html> 2017. 01. 22.; Szerzőink figyelmébe, Magyar Nyelv, 2015. www.c3.hu/~magyarnyelv/bevezeto/Szerzoink%20figyelmebe%202015-05-27b.doc 2017. 01. 22.; A Magyar Nyelvőr szerzőinek figyelmébe, Magyar Nyelvőr, [s. a.] <http://www.c3.hu/~nyelvor/figyelme.htm> 2017. 01. 22. Első megjelenés: Nyr, (120)1996, 121–123; 'Közlési szabályzat, Történelmi Szemle, [s. a.] https://ti.btk.mta.hu/images/2015/k%C3%B6zl%C3%A9si_szab%C3%A1lyok_%C3%BAj.pdf 2017. 01. 22.; A Magyar Pedagógia publikációs stílusa, Magyar Pedagógia, [s. a.] <http://www.magyarpedagogia.hu/?pid=50#idegen> 2017. 01. 22.; A TMT csak internetforrás és elérési dátum megadását kéri: Szerzői útmutató, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, [s. a.] <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/authorg> 2017. 01. 22.

6. Szerzőink figyelmébe, MNy, 15.
 7. Nem kifejezetten az elektronikus hivatkozásokkal, de az elektronikus forráskritikával, digitális filológiával foglalkozott a Filológia és digitális barbárság című konferencia is 2004. március 4-én. A kétezres évek elején a MEK civil oldala még jóval erősebb volt intézményes oldalánál, így sok, filológusok és könyvtárosok által egyaránt végzetesnek ítélt hibát követett el a szöveggondozás terén. Ez mára azonban sokat javult, s azt is látnunk kell, hogy a MEK jobbára megjelöli közlésének forrását és a módosításokról is számot ad a cédulákon, a kutatók jelentős részének azonban erről tudomása sincs. A konferencia előadásainak írott változata elérhető itt: Filológia és digitális barbárság, Budapest, ELTE BTK BIÖP, 2004. <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/> 2017. 01. 22.
 8. „A MEK szöveges változat[.] az ábrákat és a hiperlinkeket nem tartalmazza!” <http://mek.oszk.hu/00000/00060/cedula.html> A hálózati verzió továbbá várja a felhasználói észrevételeket javítások tekintetében, tehát ez a kiadás valamilyen időközönként változik is.
 9. Tóth Zsombor, Bethlen Miklós válogatott bibliográfia, Bp., reciti, 2016. http://reciti.hu/wp-content/uploads/bethlenbib_vn.pdf 2017. 01. 22.
 10. <http://mek.oszk.hu/06100/06152/cedula.html> 2017. 01. 22.
 11. Pontosabban külön készítették el az elektronikus kiadását: Kemény János művei, szerk. V. Windisch Éva, Bp., Neumann Kht., 2000. <http://mek.oszk.hu/06100/06166/> 2017. 01. 22.
 12. „Ahogy én látom, a jelenség oka az, hogy keveredik a szöveg és a kiadás fogalma.” Bár Vadai István ezt a megfigyelést a MEK akkori szöveggondozási módszereire tette, a hivatkozás esetében is ez, illetve a kiadás és vkeveredése a probléma. Vadai István, Szövegrögzítés = Filológia és digitális barbárság, i. m. <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/vi.htm> 2017. 01. 22.
 13. MLA Formatting and Style Guide: Electronic Sources (Web Publication), Purdue OWL, 2016. <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/747/08/> 2017. 01. 22.
 14. ISO 690:2010: Information and documentation: Guidelines for bibliographic references and citations to information resources, Annex C, ISO, Switzerland, 2010. 06. 15.
 15. Drótos László: Digitális-hasonmás elismerő pecsét: egy felhasználó-orientált szabvány. TMT, 2014/2. <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/343/325> 2017. 04. 11. James A. and James R. Jacobs, The Digital-Surrogate Seal of Approval: a Consumer-oriented Standard, D-Lib Magazine, 2013/3–4. <http://www.dlib.org/dlib/march13/jacobs/03jacobs.html> 2017. 04. 11.
 16. Free Government Information, <http://freegovinfo.info/> 2017. 04. 11.
-
-

Németh Márton

Áttekintés a Szakkönyvtári Seregszemle 2017 konferenciáról

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciója és az Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata idén is megrendezte a tudományos és szakkönyvtárak éves seregszemléjét. A rendezvény immáron második alkalommal nyújtott módot arra, hogy áttekintsük a szakkönyvtárak fejlődését meghatározó irányvonalakat, szembesüljünk a szakkönyvtárak napi működését, illetve a tudományos kutatás és publikálás új útjait jellemző főbb kihívásokkal. A rendezvény áttekintést adott olyan intézmények munkájáról is, melyek többes szerepkörben tevékenykednek, a szakkönyvtári profil tehát nem kizárólagos jelleggel jelenik meg szakmai tevékenységükben. Ebben az összefoglalóban a teljesség igénye nélkül nyújtunk áttekintést a gazdag programkínálatból.¹

Három bevezető előadás a tudományos kutatás és publikálási gyakorlat új útjait vizsgálta.

Z. Karvalics László (egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék) nagyívű áttekintésében a tudomány fejlődésének általános perspektíváit vizsgálta a kontroll-átmenet időszakában. Rámutatott arra, hogy a bürokratikus működésmódon alapuló modern állam működésmódjához kitűnően illeszkedik az infokommunikációs környezet gyors fejlődése, önmagában nem ez fogja megváltoztatni a tudomány szerveződésének alapvető kereteit. A paradigmaváltás fő tényezőit ő inkább azokban a társadalom- és humántudományokhoz kapcsolódó fejlődési trendekben látja, amelyek a technológiai fejlődéshez kapcsolhatók. A nagymértékű adatrobbanás (különösen a természet és élettudományok területén), a vizsgálódási horizont radikális kitágulása az új tudományos eszköztáraknak köszönhetően, minden eddiginél nagyobb és tömegesebb emberi erőfeszítéseket fog igényelni. Éppen ezért előtérbe kerül a tudományos műveltség egyes elemeinek tömeges elsajátítása. Az oktatás fő célja az kell legyen, hogy mindenki egy kicsit tudóssá váljon a maga terüle-

tén. Az információs műveltségre ráépül a tudományos műveltség. S ennek mintáit sokkal inkább a bürokratikus állam formálódásával párhuzamosan kialakult tudományszerkezet előtti mintákban kell keresni. Azokban a korszakokban, amikor a tudomány művelése még nem vált élesen el a mindennapi foglalkozások művelésének gyakorlatától (a molnártól a bányászon át a kereskedőig). A professzionális tudományművelés hatékonyságát ki kell egészítse az az önkéntes tudományos tevékenység, amikor rengeteg ember egyedileg tesz valami keveset, de annak az eredménye hatványozottan fog jelentkezni. Ha úgy tesszük, az irányítás forradalmát a megosztás forradalma váltja fel.

Meiszterics Enikő, az MTA társadalomtudományi Kutatóközpont, Kutatási dokumentációs Központjának gyűjteménykezelő munkatársa a publikálási gyakorlat változásairól adott áttekintést. Kiemelte, hogy a társadalomtudományok területén is egyre inkább terjednek az adatgazdag kutatások, illetve egyre nagyobb az igény arra, hogy a kutatási produktumok mellett a kutatás során előállt adatokat (illetve azok metaadatait) is szabványos módon archiválni lehessen, biztosítva a későbbi visszakereshetőséget. A repozitóriumi szolgáltatások fejlesztése, gondozása, kutatók számára történő testreszabása, illetve a nyílt hozzáférésű publikálást támogató tevékenységek egyre nagyobb szerepet játszanak az akadémiai dokumentációs központ életében.

Kovács Kármén (egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kvantitatív Menedzsment Intézet) az előző előadás gondolatait tovább bővítve igyekezett általános összegzést adni a nyílt hozzáférést biztosító publikálási formákat övező kihívásokról az akadémiai és a felsőoktatási szférában. Az egyes tudományterületek publikálási gyakorlatát jellemző eltérésekkel a tudományszervezést érintő jogi és pénzügyi szabályozási környezet jelenleg nem igazán tud mit kezdeni, s ez súlyos problémákat vet fel. Magyarországon egyelőre rendkívül egyetlen a nyílt hozzáférésen alapuló publikációs tevékenységek eloszlása a természettudományi és élettudományi terület javára, a bölcsész és társadalomtudományok kárára, mert nincsenek meg azok a finanszírozási mechanizmusok, melyek ez utóbbi két tudományterület nyílt publikációs gyakorlatának fejlődését szolgálják. Ezen enyhíthet valamelyest az egyetemi, akadémiai, illetve minisztériumi fenntartói gyakorlat, mely célzott támogatásokat tesz lehetővé a nyílt hozzáférésű publikálást előíró törvényi kötelezettségek teljesítésére, hiszen a legnagyobb akadály még mindig a pénzhiány. A rendkívül változatos fenntartói háttérű kisebb szakkönyvtárakon ez sajnos nem segít, hiszen ők nem tudnak ilyen támogatásokban részesülni. Közben azt is látni kell, hogy a tudományterületek közötti egyenlőtlenség a nyílt hozzáférésű folyóiratok kínálatában is megjelent. Számos esetben súlyos kihívás a bölcsész- és társadalomtudomány területén a megfelelő nyílt hozzáférésű publikációs forrás kiválasztása. Igen nehéz elkülöníteni az ocsút a búzától, elválasztani a parazita folyóiratokat a még kevésbé rangos, fiatal kutatók által formált új, nyílt hozzáférésű folyóiratoktól. A fejlődési irány viszont egyértelmű, szándék és remény is van a kihívások leküzdésére.

A konferencia második nagy témaköre a tudományos könyvtárügy aktuális kérdéseit járta körül. *Káldos János*, az OSZK főigazgató-helyettese a magyar tudományos könyvtárügy fejlődését alapvetően meghatározó fejlesztési elképzelések formálódásáról adott rövid áttekintést. Szerencsés módon létrejött egy új tudományos könyvtári szolgáltatási platform kívánalmát kifejező, az MTA Központi Könyvtára által kezdeményezett szándéknyilatkozat, amihez a legjelentősebb tudományos könyvtárak jó része csatlakozott, s összetalálkozott a kormány elképzeléseivel, mely jelentős támogatást biztosít az OSZK

számár a digitális szolgáltatási környezetének megújítása, integrált könyvtári rendszerének lecserélése céljából. Az időszűke miatt a szakmai tervezés nagyon nagy kihívást jelent. Az érintett könyvtárak nemrégiben egy mátraházai tanácskozáson kialakították a leendő rendszer alapvető architekturális vonásait vázoló elképzeléseiket. Idén májusig ki kell írni egy európai uniós tendert, s annak elbírálása után 2018. végéig meg is kell valósítani a kormányzati forrásokra épülő fejlesztési programot. Ez persze nem azt jelenti, hogy a teljes szolgáltatási környezet, illetve az integrált rendszer a maga teljességében fog működni a jelzett időpontig, hiszen ez lehetetlen kíváncsalom lenne. A megújulás fontos jellemzőjeként említette az előadó a szakmai paradigmaváltást, az új nemzetközi szabványok (RDA, BIBFRAME) honosítását és bevezetését, melyekre a leendő szolgáltatási platform épülne, s ezáltal teljesen új keretek közé kerülhet a dokumentumok kezelésének szakmai gyakorlata is. A szabványok mögött álló szemlélet és attitűdrendszer, valamint szakmai gyakorlat ugyanis gyökeresen eltér attól a környezettől, amiben a könyvtárak jelenleg működnek. Mindannyiunk közös érdeke, hogy ez az átalakulás sikerrel megtörténhessen.

A konferencia egyik legnagyobb visszhangot kiváltó előadását *Kecskeméti Gergely* (csoportvezető, Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kunó Könyvtára) és *Rózsa Dávid* (főigazgató-helyettes, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár) tartották, melynek címe Így mérünk mi. Színek és fonákok a magyar könyvtár-statisztikai adatszolgáltatásban. Az előadásból feketén-fehéren kiderült, hogy a hagyományos, még a digitális korszak megjelenése és az új közösségi funkciók előtérbe kerülése előtt megalkotott statisztikai kérdőív lényegében alkalmatlan a könyvtárak jelenlegi sokszínű feladatainak statisztikai jellemzésére. Nem lehet mérni segítségével a távhasználat, a digitális hardver- és szoftverszolgáltatások (pl. wi-fi használat mennyiségi és minőségi paraméterei, digitális állományhasználat) paramétereit. Ugyancsak nem mérhetőek azok a sokszínű tevékenységek, melyek a könyvtárak közösségi térré válását, feladatainak sokszínű kibővülését jellemzik. További probléma, hogy egyes elavult kötelező elemeket (például fax szám) ki kellene vezetni a kérdőívből. Az előadók tisztában vannak azzal, hogy igen nehéz az eltérő igények, működési jellemzők folytán kompromisszumos kérdőívet összeállítani, mely minden könyvtártípus igényeinek megfelel. Ám azt javasolják, hogy készüljön egy kísérleti változat, melyet önkéntesen ki lehetne tölteni a hivatalos változat mellett, s ezt fokozatosan lehetne alakítani a végleges új hivatalos verzió eléréséig. Az előadásra többen is reagáltak. *Fazokas Eszter*, az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárának vezetője bejelentette, hogy a minisztériumtól a Könyvtári Intézet fogja átvenni a statisztikai tevékenység irányítását a teljes közgyűjteményi szférát tekintve. Ez új lehetőséget teremt a változtatásokra, ám figyelemmel kell lenni a korábbi adatsorokkal történő összehasonlíthatóság fenntartására is. *Rambáb Mária*, az IKSZ elnöke szerint különféle módokon talán NKA pályázati forrásokat is lehetne találni arra, hogy megalapozzák a könyvtárak közös tevékenységét e területen, s felajánlotta az IKSZ segítségét a párbeszéd kereteinek megalkotására.

A délelőtti programot *Lencsés Ákos* (főkönyvtáros, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ) előadása zárta, melyben az EISZ nemzeti program szerepét esetelte a könyvtárak külföldi irodalommal való ellátásában. Kiemelte annak hasznosságát, hogy kapcsolatokat építenek a könyvtárak között, így azok eredményesebben össze tudnak fogni egy-egy újabb teljesszövegű adatbázis szolgáltatás igényeiknek megfelelő előfizetése érdekében. Több intézménynek együtt, az EISZ támogatásával

nagyobb az érdekérvényesítő ereje a tárgyalások során, mintha külön-külön pályáznának, s egyszerűbb az adminisztráció is. Ez utóbbi tevékenységet számos kihívás övezi. A különféle intézményi átalakulások miatt az EISZ-nek igen nehéz számon tartani, hogy mely adatbáziscsomagra, milyen tartalomra pontosan kik fizetnek elő, a naprakész nyilvántartás fejlesztése további erőfeszítéseket igényel (erről a Networkshop konferencián tartottak bővebb előadást). Az egyes intézmények szintjén nagy problémát jelent, hogy míg nagyobb intézmények megengedhetik maguknak a megfelelő munkaerő biztosítását erre a területre, a kisebb szakkönyvtárak esetében már koránt sincs így. A digitális források használata egyre inkább nő, és stratégiai jelentősége van annak, hogy az egyes könyvtárak a felhasználók számára mindig a legmegfelelőbb kínálatot tudják nyújtani, nyomon kövessék az adatbáziscsomagokban történő változásokat, ennek kapcsán újraértékelve esetenként a portfóliójukat is. Azt viszont fontos tudatosítani, hogy a csomagban történő értékesítés jellegéből adódóan mindig lesznek úgymond felesleges címek a kínálatban, ezek számát nem lehet a nullára csökkenteni. Az EISZ azonban jelentős segítséget tud adni az igények megfogalmazásában, anyagilag hozzá tud járulni az intézményi önrész befizetése mellett a hozzáférés biztosításához, és segítséget nyújt az adatbázis szolgáltatókkal együtt a használati statisztikák nyomon követéséhez, értelmezéséhez is.

A délutáni programban az első témakör a speciális gyűjtemények jelenkori helyzetét járta körül.

Pancsoş Alexandra (főosztályvezető, Országos Idegennyelvű Könyvtár) a nemzetiségek könyvtári ellátásának területét mutatta be. Felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzetiségek kulturális jogait a nemzetközi joganyag, illetve a hazai jogszabályok egyaránt keretbe foglalják. Felidézte, hogy már 1990 előtt is milyen hányattatott sora volt e területnek, milyen nehezen alakultak ki a nemzetiségi könyvtári ellátás keretei. A helyzetet tovább bonyolította a kisebbségi önkormányzatok létrejötte a rendszerváltás után, amelyek konszenzusos véleménnyel az önálló könyvtári szolgáltatások biztosítása mellett tették le a garast. A nemzetiségi könyvtári szolgáltatás tehát kétpólusú lett. Az OIK kiépítette a maga szakreferenciális rendszerét kisebbségi nyelvenként, s gondoskodik a rendelkezésre álló állami források függvényében a dokumentumbeszerzésről és szolgáltatásról (a HunTéka integrált rendszerben külön modulát fejlesztett a Monguz Kft. erre a célra, NELLA néven). Igen fontos az OIK szerepe a nemzetiségeket érintő könyvtárközi dokumentumellátás irányításában is. Emellett pedig a legtöbb kisebbségi önkormányzat saját könyvtári szolgáltatásokkal bír. Ezek kínálata rendkívül változatos, de sajnos jellemzően még mindig a fizikai könyvtári állományra összpontosít, s nem elterjedt a könyvek elektronikus katalógusban történő feldolgozása, a digitalizálásra pedig csak még elszórtabb példák vannak. A különféle kihívásokról és fejlesztési lehetőségekről az OIK egy nappal a szakkönyvtári seregszemlét követően önálló rendezvényt is szervezett az érdekeltek bevonásával.

Andabázy Szeghy Viktor előadása egy kevésbé ismert területet, a honvédségi szakkönyvtárak világát mutatta be. Számos esetben igen nagy múltú tizenkilencedik századi alapítású intézményekről beszélünk. A jelenlegi működési keretek azonban nem túl biztatóak. A megoldást a vonatkozó hadügyminisztériumi szabályozás újrafogalmazása jelenthetné, megszabva a szakmai minimumfeltételeket az egyes könyvtárak működtetése, a fenntartó honvédségi intézmények, alakulatok parancsnokai felé. Az egyes intézmények közül a nagymúltú, de mára egy könyvtáros alkalmazásával vegetáló Haditechnikai Könyvtár, illetve a talán újra ígéretes jövő előtt álló MH Geoinformációs Szolgálat Könyvtára mellett

külön említésre került a Honvédkórház (HM Állami Egészségügyi Szolgálat Szakkönyvtára), illetve a Hadtörténeti Múzeum Könyvtára, melyek szakkönyvtári feladataikat, ha létszámihiánnyal küszködve is, de hatékonyan el tudják látni. Az előbbi nem nyilvános honvédségi egészségügyi szakkönyvtár, utóbbi viszont kiemelt szakkönyvtár a hadtörténet, hadtudományok vonatkozásában. Egyes gyűjteményei pl. a szabályzatok gyűjteménye kiemelt nemzetközi jelentőséggel is bírnak. Csatlakoztak az országos dokumentumszolgáltatási (ODR) rendszerhez is, de az ebből adódó minőségbiztosítási feladatok ellátásának a személyi, pénzügyi háttere még nem igazán biztosított. Kiemelendő még az intézmény kapcsán a különféle digitális fejlesztések, dokumentumnyilvántartások szervezése is, melyben a Monguz Kft. is erőteljes szerepet vállal (múzeumi attrakciófejlesztés, virtuális kiállítások fejlesztése, katalogizálás, nyilvántartások feldolgozása digitális szoftverhátterének biztosítása).

Hegedűs Andrea (vegyész szakinformátor, Richter Gedeon Nyrt. Műszaki Könyvtár) a gyógyszeripari szakkönyvtárak jelenlegi helyzetéről adott áttekintést (TEVA, Gedeon Richter, EGIS szakkönyvtárai). Konkurens cégek zárt szakkönyvtáraitól van szó, de a könyvtárosok kölcsönösen segítik egymás szakmai munkáját, az üzleti érdekek tiszteletben tartásával. A könyvtárak eltérő szervezeti keretek között működnek. Fenntartásuk indokát az adja, hogy az általuk gyűjtött és szolgáltatott információk kiemelt szerepet játszanak a gyógyszeripari kutatás-fejlesztési tevékenység megalapozásában. Általában el lehet mondani, hogy minél többet fektet be ebbe a területbe az adott cég, annál hatékonyabb és fejlettebb információszolgáltatási háttérre van szüksége. A könyvtárosok így alapvetően kedvező helyzetben vannak. Napi szintű kapcsolatuk van a kutatókkal, fejlesztőkkel, s az ő igényeikhez szükséges papíralapú és online tartalmi erőforrások beszerzéséhez a pénzügyi háttér is biztosított. Emellett például a Gedeon Richter esetében a vállalat történeti gyűjteményét is gondozzák. Ennek kutatásába egyedi engedély alapján külső felhasználók is bekapcsolódhatnak. A gyógyszeripari szakkönyvtárak élénk szakmai kapcsolatokat alakítottak ki az orvosi egyetemek könyvtáraival, illetve más egészségügyi és élettudományi szakkönyvtárakkal, illetve részt vesznek a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tevékenységében is.

A konferencia záró blokkja olyan intézmények szakkönyvtári jellegű tevékenységére összpontosított, melyek többes szerepben működnek. A szakkönyvtári tevékenység tehát nem kizárólagos funkciójuk, ám fontos szeletét jelenti az intézményi szolgáltatási kínálatnak.

Boka László (tudományos igazgató, Országos Széchényi Könyvtár) az intézménynek mint tudományos, kulturális interakciós térnek a szerepét emelte ki előadásában. Visszatért Z. Karvalics László mondanójára annyiban, hogy a tudományt ma már nem önmagában, illetve egy szűk tudományos közösség javára műveljük. A tudomány befogadói körének kiszélesítése kulcskérdés a nemzeti kulturális intézmények számára. A kutatási eredményeket számtalan módon (konferenciák, kiállítások, rendezvényekkel összefüggő minitárlatok) keretében osztják meg az érdeklődő közönséggel. Eközben persze az OSZK elsőrangú tudományos kutatóhely, mely széleskörű könyvkiadási tevékenységet is folytat, amelynek méretei már olyan szintet értek el, hogy önálló kiadót alapított az intézmény. Az elsődleges cél olyan tudományos interakciós terek létrehozása, melyekben a látogatók élményszerűen újra tudják fogalmazni, teremteni a maguk számára a kulturális örökség különféle szeleteit. A kutatási eredmények frontális előadásokon nyugvó bemu-

tatása mellett (melynek szintén adottak a megfelelő szakmai fórumai) a hangsúly inkább az élményszerűsége, a sokszínű befogadási utak felkínálására irányul. A gyűjteményközpontú gondolkodást felváltja a kulturális örökség sokszínű bemutatásának igénye, a könyvtárnak mint interakciós térnek pedig folyamatosan reflektálnia kell az őt körülvevő társadalmi környezet igényeire, véleményére. Az együtt gondolkodás, s annak eredményei adják meg a munka fő varázsát.

Dippold Péter (igazgató, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtár) rámutatott arra, hogy az FSZEK szakkönyvtári tevékenysége a 60-as évek közepétől kezdődően fokozatosan alapozódott meg a szociológia irányában, melynek országos szakkönyvtára lett. A központi könyvtár földrajzi elhelyezkedéséből adódóan emellett fontos felsőoktatási könyvtári funkciókat is ellát. A diákok megszállják az épületet, minden rendelkezésre álló fizikai teret kitöltve, beleértve a Szociológiai Olvasótermet is. Így a szakkönyvtári gyűjtemény látogatottsági adatai erőteljesen eltérnek a dokumentumhasználati adatoktól. A sokszínű szakkönyvtári szolgáltatási kínálat is egyre népszerűbb. A fizikai könyvtári állomány mellett egyre nagyobb hangsúly helyeződik a digitális katalógusok, nyilvántartások, illetve a könyvtár által szolgáltatott teljesszövegű adatbázisok használatára. Statisztikai szinten mind a beszerzett és szolgáltatott dokumentumok számából, összetételéből adódóan a központi könyvtár adatai alapvetően eltérnek a közkönyvtári funkciókkal működő fiókkönyvtárakétól. Központi intézményi szinten pedig az összetett jellegű működésből adódóan a statisztikai kimutatások nehezen vethetők össze az európai uniós fővárosok kizárólag közkönyvtárként működő intézményeinek adataival.

Fülöp Ágnes (főigazgató, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára) előadása kapcsán felvetődhetne a kérdés, hogy ez a könyvtár miért jellemezhető vegyes szerepkörű intézményként, hiszen első pillantásra intézményi szakkönyvtárról van szó, bár a kötelempéldányok gondozásában való szerepvállalása már régen túlemelte a szűk intézményi kereteken. A főigazgató asszony előadásában előbb az idén 150 éves intézmény történetét idézte fel. Utalt arra, hogy a jövőt illetően is számos kulcsfontosságú szakkönyvtári feladat vár rájuk, például a könyvtári név besorolási állomány szemantikus web (VIAF) kompatibilis feldolgozása révén. A megfelelő informatikai háttér biztosítása azonban igen nagy kihívás ennek megvalósításához. A továbbiakban kifejtette, hogy az Európai Unió forrásaiból is megvalósult fejlesztéseknek köszönhetően ők is igyekeznek ugyanolyan közösségi térré válni, mint ahogy az előbb említett két intézmény is célul tűzi ki azt magának. Sokszínű kulturális rendezvényekkel igyekeznek bevonzani az érdeklődőket intézményükbe, egyre nagyobb sikerrel. Itt is átfogalmazódnak az intézményi célok, a gyűjteményközpontú gondolkodást felváltja a könyvtárnak mint eleven közösségi térnek az előtérbe kerülése.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy a rendezvény idén is elérte célját. Sokszínű áttekintést adott a különféle szakkönyvtári területekről, a szakkönyvtárak működését meghatározó kihívásokról, illetve a tudományfejlődés, a tudományok publikációs kultúrájának fejlődési irányairól is, melyek sokszínű hatást fejtenek ki a szakkönyvtárakra. Remélhetőleg jövőre immár harmadszor is megrendezésre kerül e hiánypótló konferencia.

JEGYZET

1. A prezentációk elérhetőek a rendezvény weboldalán:
http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=seregszemle_2017

Borbé Levente

A csíki gimnázium könyvtárosai a második világhégetől napjainkig

Amilyen átfogó információhoz jutottam az iskolai könyvtár könyvtárosairól az 1944-es esztendőig (lásd erről a Könyv, könyvtár, könyvtáros 2015. július-augusztusi számában közölt írásomat), akkora falba ütköztem a nem is olyan messzi múlt áttekintésében. Mivel a gimnáziumi évkönyvek elkészítésének évenkénti folytatását a második világháború után felsőbb utasításra beszüntették, ezért nehéz nyomon követni, hogy ekkortól kik voltak a könyvtárosok, milyen munkát végeztek. Zűrzavaros idők töredékes képét tudom felvázolni.

Az 1944-es tanévben még *Pálosy László*¹ latin–görög szakos tanár volt a tanári könyvtár őre, míg az ifjúsági könyvtárt *Márkus Gábor*² vezette. A második világháború utáni zűrzavar kihatott az iskolára is. Csak homályos képet lehet alkotni, főleg az 1945–1949-es időszakról, nagyjából a diktatórikus kommunista hatalom megszilárdulásáig. Azután is csak nevek maradtak fenn, amelyeket a gimnázium levéltárának a fizetés-nyilvántartásaiban szereplő aktacsomagból lehetett kilesni. Kutatásom a nyugdíjas tanárokkal és az alkalmazottakkal folytatott beszélgetésekre épül.

Annait biztosan lehet tudni, hogy az 1947–1948-as tanévig tanárok és diákok karöltve vállalták ezt a tisztséget, később átadták a könyvtárosnak kinevezett kollégáknak, akiknek nagy része nem rendelkezett szakképesítéssel. Sokan közülük a megélhetés átmeneti lehetőségét látva benne, ugródeszkának használták ezt az állást.

Az elmondások alapján könyvtárosként is dolgozott *Albert Vilmos*, aki 1952-ig volt a gimnázium tanára.

Nehéz volt a háború és az 1947-es változások után, amikor a gimnáziumot is államosították (1948), az akkori pedagógusok csak az új hatalom ideológiájának megfelelő köteteket és folyóiratokat használhatták. Az 1948-as fordulat után felsőbb utasítás alapján lezárták az iskolai könyvtárat, csak hivatalosan kirendelt szervek nyúlhattak hozzá. A lelakatolt és lepecsételt ajtót csak 1957-ben nyitották ki végleg. Ettől az esztendőől kez-

dődően felülvizsgálták a könyvtári állományt, leselejteztek és megsemmisítették azokat a könyveket, amelyek nem illettek bele a kommunista ideológiába. Nagy Antal emlékei alapján a leselejtezett köteteket az akkori pártbizottság székháza előtt égették el. Mások visszaemlékezéseiben úgy él, lehet, hogy égettek könyveket, de bevett szokás volt, hogy a papírzúdába vitték a könyveket sok más dokumentummal együtt (atlaszok, folyóiratok, napilapok, plakátok stb.). Ez időben hasonló sorsra jutottak Csík más kis könyvtárai is, mint például a város volt *Ipartestületi könyvtára*, amelyet ugyanilyen módon 1959-ben számoltak fel teljesen.

Az iskolai könyvtár állományának az 1969. június 16-i gimnáziumi jegyzőkönyv szerint csak a töredéke, 2165 kötet és folyóirat maradt meg. Hogy pontosan hány kötet és folyóirat volt a felszámolt régi könyvtárban, nem tudni. Azt a dokumentum nem tartalmazza. Az akkori Tanügyminisztérium által kibocsátott, iskolai könyvtárakra vonatkozó törvény (113.194/11.x.1968) első három cikkelyére hivatkozva ment végbe a selejtezés. Az első cikkely a diákok tanulását segítő könyvtári állományban lévő tudományos és kulturális dokumentumok megosztását támogatja, beleértve az intézményben dolgozó pedagógusok folyamatos informálását az állományban lévő, tanításra is felhasználható dokumentumokról. A második cikkely a 263/1965-ös törvény rendeletére hivatkozik, amelynek értelmében a kor szellemének megfelelő dokumentumokkal kell ellátni a könyvtárat. A harmadik cikkely pedig világosan kimondja, hogy az iskolai könyvtár ellenőrzése és irányítása a központosított oktatásügyi állami vezetőségtől függ, vagyis a Tanügyminisztériumtól. A régi állományt ellenőrző és selejtező bizottság tagjai a fennmaradt dokumentum szerint Deák Gyula, Antal Imre és Hajdú Ingeborg gimnáziumi tanárok voltak, valamint Mátyas Anna könyvtáros és Eigel Ernő igazgató.

Kelemen Katalin, a Kájoni János Megyei Könyvtár könyvtárosának információi alapján a kötetek többségét a Csíki Székely Múzeumba szállították át, ahonnan 1979-ben kerültek (5800 példány) a Hargita Megyei Könyvtárhoz, azaz a mostani Kájoni János Megyei Könyvtár elődjéhez. Jelenleg a Csíki Székely Múzeumban 1100 példányt, míg az iskolánkban körülbelül 1500-at őriznek belőle, a folyóiratokkal együtt több mint 2000-et. De ezen kiadványok között vannak az 1948–1965 közötti időszakból származók is.

A korábbi utolsó, 1944-es adatok az iskolai könyvtáraknak az 1942–43-as tanév végi állományáról azt mutatják, hogy a tanári könyvtárban 7489 kötet (+ folyóiratok), az ifjúsági könyvtárban 4742 kötet volt. A háború végéig a gyarapodás nem volt számottevő, viszont ebből ki lehet számítani, hogy hány könyv veszett oda, ha egyáltalán odaveszett. Be nem bizonyított visszaemlékezések szerint jóval több folyóirat és kötet maradt fenn, mint amennyit bezúztak vagy elégettek. Azoknak sorsáról nem sokat lehet tudni. Viszont a kételyt alátámasztja az az érdekesség, hogy fel-felbukkan néha egy-egy kötet, amelyet Csík környéki lakosok hoznak be a gimnázium könyvtárába vagy a megyei könyvtárba, és a volt gimnáziumi könyvtár állományából valók. Csak valószínűsíthető, hogy ezek a kötetek selejtezőkor, még a zúzás előtt mentődtek meg valahol „félúton”.

A gimnáziumi „szocialista könyvtár” kis állománya aligha tudta kielégíteni a tudásra szomjazó diákok igényét. A tanárok minden igyekezetükkel azon voltak, hogy a hiányt valamilyen módon pótolják. A könyvtár talpra állítása a vártnál hosszabb folyamat volt. Az idő teltével az újabb, az új rendszer által már engedélyezett irodalom- és szakkönyvek száma fokozatosan nőtt. Egyre nagyobb teret kapott a szükséges kötetek beszerzése.

A csíki főgimnázium régi könyvei

*Albert Vilmos*³ 1945-től az 1948–1949. tanévig végezte a könyvtárosi munkát a gyartanári hivatása mellett. Molnár Jolán volt titkárnő úgy emlékezik rá, mint aki kiválóan tudott szavalni. A magyar nyelv és irodalom kitűnő tanára volt, viszont az akkor korszerű könyvtárosi katalogizáláshoz kevésbé értett. Ezekben a zűrzavaros esztendőben, amikor Észak-Erdély újra Románia része lett, majd 1948-ban bekövetkezett a kommunista hatalomátvétel, nem is volt rá nagyon lehetőség másra koncentrálni, mint a szaktárgy tanításának mindennapi tevékenységére.

A tanár urat könyvtárosi munkájában a gimnázium diákja, későbbi történelem szakos tanára, *Antal Imre* segítette két esztendőn át. Akkoriban bevett szokás volt, hogy végzős diákokat bíztak meg a könyvtár kezelésével. Antal Imre a középiskola elvégzése után a kolozsvári Bolyai Egyetemen szerzett diplomát történelem szakon. 1955-től Segesváron, a Gyimesekben, és 1961-től Csíkszeredában tanított. A *Csíki Múzeumi Közlönyben* írt Csíkszék hagyományairól. Írt a *Hargita* című megyei napilapba is. Tanulmányait a kolozsvári *Korunk* című folyóiratban és a bukaresti *A Hét*-ben jelentette meg. Ő szerkesztette *A csíkszeredai Líceum monográfiája 1668–1968* című kiadványt. Az 1980-as években Svédországba emigrált.⁴ Az 1948–1949. tanévtől a könyvtárosok nagyobb része nő volt. A csíktapolcai *Imre Boriska* (Varvaraként is volt bejegyezve) vette át a megújhodott, a kor szellemének megfelelő kötetekből álló könyvtárat. 1953-tól *Dávid Judit*, 1955-től *Kovács Éva*, 1956-tól

Györgypál Magda, 1958-ban *Nagy Antal*, újból *Györgypál Magda*, majd *Jakab Lajos* teljesítettek könyvtárosi szolgálatot.

Györgypál Magda csíki kismemesi család sarja, az akkori igazgató, Berecz Lajos segítségével kapta ezt az állást. Megbetegedése miatt Nagy Antal váltotta fel. Ezt követően nagyon rövid időre maradt a könyvtárban, mert korára való tekintettel nyugdíjazták.

Nagy Antal 1941-ben született Csíkszeredában, körülbelül egy tanévet volt a gimnázium könyvtárosa. Édesapja, Nagy Rezső az iskola testnevelő tanára volt. A család 1949-ig a gimnázium épületében lakott. Nagy Antal mindvégig a gimnázium tanulója volt. Gépészmérnöknek készült, de végül a fizikatanári pálya mellett döntött. A kolozsvári Bolyai Egyetemen kezdett matematika–fizika szakon, majd egy esztendő múlva már az egyesített Babeş-Bolyai Egyetemen folytatta tanulmányait matematika–mechanika szakon. 1963-ban lett a gimnázium matematika szakos tanára. Később a matematikát fokozatosan fizikára cserélte. A megyésítéskor, 1968-tól 1975-ig tanfelügyelő lett. Ezt követően saját kérésre újból a gimnázium fizika- és csillagásztan-tanára. 1978 szeptemberétől 1987 februárjáig az intézmény aligazgatója. Számos diákja jutott be az egyetemekre. 2006-ban vonult nyugdíjba. Fizikával és csillagásztannal kapcsolatos előadásokat tartott az iskolában és városi fórumokon nyugdíjaztatása után is. Munkásságát, a diákjai eredményességét hazai lapok, valamint a magyarországi *Természet világa* folyóirat is méltatta.

Az 1959-es esztendő változást hozott a gimnázium könyvtárában. A könyvtár átadási jegyzőkönyve szerint, amely 1959. május 27-én volt keltezve, *Mátyás Anna* (asszonyneve *Ambrus Anna*) lett a könyvtáros, aki valójában már 1958. október végétől megkezdte munkáját. A munkát és a posztot *Jakab Lajostól* vette át, aki leltári adásvételi jegyzőkönyv szerint jelen sem volt az átadáson. Mátyás Anna 1938-ban született Dicsőszentmártonban. Az iskola alkalmazottja volt már 1957-től, adminisztrációs munkát végzett. 1959–1990 között két alkalommal végezte a könyvtárosi munkát más kollégával közösen. Először 1965–1967 között *Incze Annával*. Akkor elkélt a segítség, hiszen rengeteg könyvet kellett felvenni. Egy 1963-ban általa készített statisztika szerint a könyvtárnak 9471 kötete volt. Nem is csoda, hiszen az 1967–1968-as tanévben 2 426 kötettel gyarapodott a könyvtár, 1669 román, 630 magyar és 127 idegen nyelvű kötettel. A második alkalommal nyugdíjazás előtt, 1990–1993 között *Péter Rozália* volt a munkatársa.

Mátyás Anna (Nusi néni) közel 36 esztendőnyi könyvtárosi munkája során igyekezett minél több dokumentumot megszerezni a könyvtárnak. Az akkori kiadóknak is nagy szerepük volt az állomány gyarapításában, hiszen az újonnan kinyomtatott könyvekből nagy példányszámban osztottak ki az iskolák számára. 1970-es évek vége felé a gimnázium könyvtárának befogadóképessége egy olvasóteremmel bővült, amit ő maga szorgalmazott. 1980-tól a nyolcvanas évek közepéig 25 000-ről szinte 30 000 példányra gyarapodott az állomány, majd a nyolcvanas évek végére 27 000-re zsugorodott. Akkor a megrendelt folyóiratok száma is 20-ról 10-re csökkent. Mindez az V-VIII. osztályok megszűnésének tudható be. A gyerek- és ifjúsági könyvek nagy részét más iskoláknak adományozták. Úgy is mondható, „mentek a könyvek is a gyerekekkel”.

Nusi néninek mind a diákokkal, mind a tanárokkal nagyon jó kapcsolata volt, szerették őt. Elmondása szerint az jelentett számára problémát, hogy a felettesek a könyvtárban lévő román művek olvasását szorgalmazták. A Ceauşescu-féle „Aranykorban” a nemzet „homogenizálása” érdekében román nyelvű könyvek olvasását követelték meg – és ellenőrizték is. Mátyás Anna úgy felelt meg ennek az elvárásnak, hogy a diákok olvasási

kedvét nem törte le. Szeretett a kötelező házi olvasmányokon kívül kiváló alkotásokat ajánlani a diákoknak a magyar, a román, és a világirodalom nagyjaitól. Hogy segítse a tanulókat, a kötelező olvasmányokról rövid összefoglalókat írt egy füzetbe. A magyar és román nyelven írt könyvismertetőket a gimnázium könyvtárában ma is megvannak. 1988-ban Mátyás Anna elnyerte az országos Megéneklünk Románia Fesztivál IV. versenyén a legjobb iskolai könyvtárosnak járó díjat, kiemelve a kulturális-nevelői tevékenységének eredményességét ebben a munkakörben. Tevékenysége megkoronázásaképpen elnyerte a Románia Kulturális Érdemrend II. fokozatát is. 1990–1994 között, nyugdíjazása előtt új kolléganőjével, Péter Rozáliával a Magyarországról érkezett adományokat vételezték be a könyvtárba. Természetesen a könyvtárért ekkor is ő felelt.

Incze Anna (Panni néni) 1941-ben született Csíkszeredában, és 1959-ben tette le az akkor még 11. osztály utáni érettségit. 1965-ben alkalmazták az iskola könyvtárában. Két esztendőn át volt kollégája Mátyás Annának. Mindketten teljesállású könyvtárosok voltak. Incze Annának elmondása szerint élete legkönnyebb munkahelye volt ez. Ebben az időszakban végezte az egyetemet, pénzhány miatt magánúton. Ő inkább segédkönyvtárosi szerepet töltött be. Nusi néniére mint főkönyvtárosra hárult minden felelősség, amit a könyvtárosi adminisztrációs munka megkívánt. Mikor leköszönt a könyvtárosi pályáról, Incze Anna frissen végzett matematikatanárként a mai Petőfi Sándor Általános Iskolában kezdett dolgozni. Onnan 1978-ban került a nem is olyan régen a József Attila Általános Iskolához csatolt Ady Endre Általános Iskolába (régi nevén 10 sz. Ált. Isk.). Nyugdíjaztatásáig ott tanított.

Mátyás Anna 1994 januárjában adta át egészen a stafétát Péter Rozáliának. Akkor a kötetek száma nem érte el a 29 000 példányszámot. *Péter Rozália* (Rózsika, Babus) 1950-ben született Csíkszeredában. 1969-ben érettségizett a gimnáziumban. Ezt követően 1969–1971 között Bukarestben elvégezte a posztliceális könyvtárosképzőt. 1972-től könyvtárosként dolgozott Csíkszentkirályon. 1975-től a Hargita Megyei Könyvtárnál folytatta tevékenységét. 1990–2000 között a gimnázium könyvtárosa lett. 1990-től néhány esztendőn át választható tantárgyként könyvtártudományt oktatott a diákoknak. 1994-ig a gimnáziumban félállásban tanított, így teljesítette könyvtárosi munkakörét is Nusi néni mellett. 1995-ben a gimnázium könyvtára olvasótermének felújításából is kivette részét. A régi, egyébként masszív, de sok helyet foglaló bútorokat kisebb és könnyebb polcokra cserélték ki.

Az 1998–1999-as tanévben Péter Rozália könyvtárosi felnőttképzést tartott Lestyán Ildikóval, a Kájoni János Szakközépiskola könyvtárosával és Juhász Erzsébettel, az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza könyvtárosával. A felnőttképzésnek az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza adott helyet. Az iskolában és a felnőttképzésen általános könyvtárosi ismereteken kívül könyvtártörténetet is tanított, könyvtárosként az olvasóvá nevelést, az olvasás megszerettetését tartotta feladatának, az általános műveltséghez szükséges mindennapi olvasást szorgalmazta. Sok jelenlegi könyvtáros az ő hatásának köszönheti szakmaválasztását. 1998-tól a Romániai Oktatási Intézmények Könyvtáros Szövetsége (*ABIR*) Hargita megyei fiókjának elnöke volt. Tízestendő munkássága alatt érkeztek a nagy volumenű, főleg magyarországi könyvadományok a gimnázium könyvtárába. Az 1994–1995. tanévben a könyvtár állománya már 33 291 kötetre rúgott, majd 2000-ben a több száz leírt, használhatatlan kötet leselejtezése után is 34 795 kötet maradt a könyvtárban. Így Péter Rozáliának bőven akadt munkája a tanárok oktató tevékenységének

megkönnyítése és a diákok kutató és egyéb munkájának a segítése és eligazítása mellett is. Nemcsak a Márton Áron Gimnázium munkaközösségét és tanulóit szolgálta ki, hanem a Segítő Mária Gimnáziumét is. 2001-től nyugdíjazásáig a Pécsi Tudományegyetem BTK-TTK Könyvtár kutató termében dolgozott.

2000-ben a „stafétát” Borbé Levente, a jelenlegi könyvtáros és könyvtárpedagógus vette át. 1998–1999-ben szerzett könyvtárosi oklevelet. 2009-ben végezte el a brassói Transilvania Egyetem bölcsészkarán a könyvtár- és információtudomány, valamint a román nyelv és irodalom szakot. 2010-ben letette az alapképzéssel párhuzamos pedagógia továbbképzőt. 2011-ben pedig az általános és a szakra vonatkozó felnőttképzést.

Diákjaink egy könyvtári rendezvényen

Könyvtárunk olvasóterme 2008 októberétől új arculattal, új funkciókkal szolgálja a diákokat és a tanárokat: ekkor dokumentációs és információs központ létesült az olvasóteremben. Teljes felújításon ment át a terem és a mellette lévő kölcsönző is, a kölcsönző pult mögött külön kis olvasóterem létesült. Nemcsak a polcok, hanem az egész bútorzat kicserélődött, galéria épült. A tudásközpont projektjét a Tanügyminisztérium jóváhagyásával, Burus Siklódi Botond (az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza igazgatója) kezdeményezésével, Varga László igazgató és Sata Klára (2008 nyarán leköszönő) igazgatóhelyettes támogatásával sikerült megvalósítani. A projektben részt vettek: Tövisi

Zsolt műépítész, Sükösd Hunor (a XII.E.osztály diákja), Gyarmati Dénes informatikus és Borbé Levente könyvtáros.

Megjegyzésként hozzátenném, hogy a szocialista Romániában a tankönyvellátás ingyenes volt. 1965-től vezették be, amelyet 1986-ban megszüntettek, majd 1990 szeptemberében újakezdték. 2000-ben a tankönyvreform elején beszüntették az ingyenes tankönyveket a XI. és XII. osztályokban. 2016-2017-es tanévtől azonban újra kapnak ingyenes tankönyvet a XI. és XII osztályosok. Igaz, a magyar és más nyelvű vidéken több alkalommal akadozott a tankönyvellátás, mint a román anyanyelvűeknél. 1990-es évek elejéig tanári kézben volt ez a munka, később került át a könyvtárosokhoz, de vannak iskolák, ahol még mindig tanárok teljesítik ezt a feladatot.

Kopacz István matematika-fizika tanár (1968-1982) vallomásában kifejti, hogy neki szánták a tankönyvezést. Bevallása szerint rengeteg munkával és felelősséggel járt. Abban az időben ráadásul teremhiány miatt a díszterem karzatát nevezték ki tankönyvraktárnak. Tele volt régi tablókkal és limlomokkal, azt ki kellett takarítani. Aztán jöhetett a kemény munka. A tankönyvnek szánt terem nagyon változott, ugyanúgy, mint a tankönyvekért felelős tanárok. Manapság az alagsorban található kisterembe van bezsúfolva a tankönyvek egy része, a többi ideiglenesen, helyszűke miatt a könyvtárban van.

*

E cikk megírása kapcsán köszönettel tartozom Mátyás Anna nyugalomba vonult könyvtárosnak, Nagy Antal, Incze Anna nyugdíjas pedagógusoknak, Molnár Jolán nyugdíjas titkárnőnek és Antal Katalin titkárnőnek a készséges segítségükért.

JEGYZETEK

1. Lásd erről bővebben: Borbé Levente: A csiki gimnázium hajdani könyvtárosai. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2015. július-augusztus, p. 60–69.
2. Uo.
3. Uo. A témáról további források, adalékok: Antal Imre: „Tisztesség adassék” Lapok a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium történetéből. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1994.; Id. Borsodi László, Kristó Boróka, Miklós József: A csíkszeredai Márton Áron Gimnázium Évkönyve a 1994–1995. tanévről. Közreadja: az igazgatóság, Csíkszereda, 1995. p. 40.; Borsodi L. László, Juhász-András Réka, Kristó Boróka: A csíkszeredai Márton Áron Gimnázium Évkönyve a 2003–2004. tanévről. Közreadja: az igazgatóság, Csíkszereda, 2004. p. 37-43.; Borsodi L. László: A csíkszeredai Márton Áron Gimnázium Évkönyve a 2007–2008. tanévről. Közreadja: az igazgatóság, Csíkszereda, 2008. p. 37-31.; Forró-Eröss Gyöngyi: Csillagásznak készült, tanárként vált ismertté Nagy Antal (Beszélgetés Nagy Antal tanárral). Csiki Hírlap, 2014. augusztus 21.; Forró-Eröss Gyöngyi: A könyv meg fogja őrizni fontosságát (Beszélgetés Péter Rozália könyvtárossal). Hargita Népe, 2011. január 28.; A Csíkszeredai Róm. Kat. Segítő Mária Gimnázium évkönyve az 1943–44. tanévről. Közreadja: dr. Pataki József igazgató, 1944. p. 21-22.; Váli Éva (szerk.): Közös nevezőnk – mozaikkockák egy iskola életéből 1945–1990. Csíkszereda, 2005.; Varga László: Márton Áron Gimnázium. Tíz év krónikája. Jubileumi emlékkönyv a névadás 10. éves évfordulójára. Csíkszereda: Státus könyvkiadó, 2000.
4. Megjelent munkái: Gyimesi Krónika (1993); „Tisztesség Adassék”. Lapok a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium történetéből (1994); Idegenben (1998); Élő történelem (2000); Történelmi események Gyimes vidékén a régmúlttól napjainkig (2005); Mindennapi történelmünk. Naplójegyzetek (2006).

Szinger Veronika

Játsszunk, rajzoljunk, hallgassunk együtt mesét! Olvasásnépszerűsítő könyvtári program óvodásoknak és kisiskolásoknak

A Kecskeméti Főiskola (jelenleg Pallasz Athéné Egyetem) nyertes TÁMOP 3.2.4-es pályázata az információs bázis szélesítése, a digitális információkeresés és az információk közötti szelektálás készségének fejlesztése mellett lehetővé tette többek között az olvasáskultúra fejlesztését is különböző korosztályokban (óvodás, általános iskolás és főiskolai hallgatói csoportokban), a könyvtárhasználatot népszerűsítő programokon keresztül.¹ Az óvodás és kisiskolás korosztály számára kidolgozott *Olvas gyermekeidnek, gyermekeiddel, gyermekeidért!* című programsorozat azért jött létre, hogy meghatározott ütemterv szerint szövegek játékos feldolgozásán alapuló foglalkozásokat tartssunk, melyek az olvasóvá nevelésre irányulnak, olvasási élményekhez juttatják a gyermekeket, akik megismerkednek a könyvtárak által nyújtott lehetőségekkel is², ezzel alapozva meg az élethosszig tartó tanulás igényét.³ A programban egyrészt a 3-8 éves korú gyerekeket, másrészt a gyerekek szüleit, nagyszüleit, hozzátartozóit neveztük meg célcsoportként. A foglalkozássorozat 2011 őszén indult, az első nevelési évben lehetőség volt a program kipróbálására több szakértő bevonásával, majd a következő években (a fenntartási időszakban) egészen 2017 februárjáig, a főiskola illetve egyetem Pedagógiai Szakkönyvtárának munkatársai önállóan vezették a foglalkozásokat.

A korosztályra vonatkozó kérdőíves felmérés zárótanulmányának főbb tanulságai⁴

Az óvodás és kisiskolás korú gyermekeknek szóló programsorozat előkészületei 2010 őszén kezdődtek a gyakorló intézményeinkbe járó, 3–8 éves gyermekek szüleinek körében végzett nem reprezentatív kérdőíves felmérés eredményeinek kiértékelésével. A kérdések az alábbi témák köré csoportosultak:

1. A gyermek szociokulturális háttere
2. Milyen gyakorisággal, ki és mit mesél a gyermeknek?
3. A gyermek tévé nézési szokásai
4. A gyermekek könyvtárba járási szokásai
5. Internethasználat a családban és a gyerekek által
6. A szülőknek milyen emlékeik, élményeik vannak az olvasással kapcsolatban a saját gyermekkorukból
7. A szülők véleménye az olvasás céljáról és funkciójáról

A kutatás arra is kitért, hogy a gyermekek olvasási és könyvtárba járási szokásaira mely tényezők hatnak. Az olvasási szokásokat vizsgáló felmérésből kirajzolódik, hogy a szülők (elsősorban az anya) magasabb iskolai végzettsége gazdagabb literációs környezetet, változatosabb írás-olvasás eseményeket jelent a gyermek számára.⁵ Vagyis vannak olyan óvodások, akiknél az óvoda kompenzáló szerepe a könyves kultúra közvetítésében, az írott nyelv megjelenítésében különösen fontos, mert a családi környezetben a mindennapi interakciók, a preferált értékek nem feltétlenül kedveznek a literációs fejlődésnek. Összhangban van az országos felmérésekkel⁶ az az eredmény is, amely szerint a közkönyvtárak kihasználtsága nem megfelelő ma Magyarországon. A szülők egy része azt sem tudja, hogy jár-e illetve milyen gyakorisággal jár gyermeke az óvodával, iskolával könyvtárba. Azok a szülők, akik gyermekkorukban nem jártak könyvtárba, nagy valószínűséggel gyermeküket sem íratják be oda. Amikor viszont arra voltunk kíváncsiak, hogy a szülőket milyen programok érdekelnék, vagy milyen programokra vinnék el szívesen gyermeküket a könyvtárba, a legtöbben ismeretterjesztő előadásokra, könyvbemutatóra, vetélkedőre, író-olvasó találkozóra voksoltak, viszonylag alacsonyabb érdeklődés mutatkozott az olvasókörre és olvasótáborra. Felmerült az igény „gyermekeknek szóló mesélős, játszós, egy-két órás” könyvtári programra is.

A program célja és feladatai

A felmérés eredményeit is figyelembe véve határoztuk meg a program céljait és feladatait:

- (1) Egyrészt könyvtári környezetben, szakemberek bevonásával és részvételével olyan irodalmi-esztétikai *élményt* szerettünk volna biztosítani a gyermekek számára, amely segíti a pozitív attitűdök kialakítását a könyvek, az olvasás, az irodalom iránt, és bár némiképp eltér a hagyományos óvodai irodalmi/anyanyelvi kezdeményezésektől, figyelembe veszi a gyermekek életkori sajátosságait, így összhangban van az óvadás és kisiskolás gyermekek nevelésének módszertani ajánlásaival.
- (2) Másrészt a gyermekeken keresztül célunk volt megszólítani a szülőket, nagyszülőket, hozzátartozókat, hogy a pozitív élménynek köszönhetően a családi beszélgetések témájaként megjelenjen a könyv, az olvasás, a könyvtár.

Ismerkedés a könyvtárral

Foglalkozások a könyvtárban

A gyerekeknek szóló foglalkozásokat a próbaév első félévében három korcsoportra osztottuk (egy óvodai vegyes csoport, egy homogén nagycsoport és egy első osztály). A fenntartási időszakban ebből két korcsoport maradt, tiszta nagycsoportot már nem volt lehetőségünk meghívni a foglalkozásokra. A gyerekek bevonása nem jelentett sem az első, sem a későbbi években nehézséget, hiszen a programban gyakorló óvodánk és iskolánk csoportjai és osztályai vettek részt, ahol a gyerekek szociokulturális háttere meglehetősen különböző képet mutat. A könyvtári foglalkozásokat az óvodapedagógusok és tanítók segítségével készítettük elő, akik előzetesen motiválták a gyerekeket, felkészítették őket a könyvtárlátogatásra. Az volt a célunk, hogy a kipróbálás egy éve, majd a fenntartási időszak öt éve alatt gyakorló óvodánk és iskolánk minden csoportja és első osztálya – legalább egy foglalkozássorozat erejéig – eljusson a könyvtárba a program keretében. A próbaévben a foglalkozások jelentős részét óvodapedagógus- és tanítójelölt hallgatók tartották, könyvtáros-óvodapedagógus, valamint főiskolai oktatók szakmai irányításával. A hallgatók szabad kezet kaptak ahhoz, hogy – a módszertani ajánlások szem előtt tartásával – megvalósíthassák elképzeléseiket. A próbaév leteltével a foglalkozásokat óvodapedagógus végzettséggel is rendelkező könyvtáros, Vadásziné Redenczy Anita tartotta.

Foglalkozás a könyvtárban

A kicsiknek szóló programsorozat – a próbaévben és utána is – minden csoport esetében könyvtárbe mutatással, az írás és könyvkészítés történetének elmesélésével kezdődött. Könyvtáros-óvodapedagógus kolléganőnk a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően játékosan, képes, könyves illusztrációkat használva beszélt a kicsiket is rendkívüli módon érdeklő témáról, akik aktívan vettek részt a beszélgetésben. Egy idő után a foglalkozások állandó szereplőjévé vált Könyv Elek, a könyvtár kesztyűbáb egere, aki a könyvtárban jellemző és elvárt viselkedésről beszélgetett a gyerekekkel.

Vegyes életkorú óvodai csoport

A mesefeldolgozások heti egy alkalommal, három egymást követő héten, kötött időben zajlottak, amit mesebemutatással, bábkészítéssel, rajzolással, kézműves tevékenységgel, mozgásos játékkal, drámajátékokkal, valamint a beszélgetés módszerével dolgoztunk fel, esztétikus eszközök felhasználásával. Az első évben az óvodapedagógus hallgatók, később a foglalkozást vezető könyvtáros minden egyes alkalomra részletes tervezetet készített, természetesen mindig az adott mesére, körülményekre adaptálva, az aktuális ötletekhez igazítva. A próbaév első félévében Boldizsár Ildikó *Királylány születik* című könyve, a második félévében pedig Móra Ferenc *A király kenyere* című meséje került feldolgozásra. Később az alábbi meséket, történeteket választotta a könyvtáros kolléga: *Pálcsika, ha elindul* (Darvasi László), *Egy kicsisási története* Mirr-Murr kalandjaiból (Csukás István), Mesék *Peterson és Findusz* kalandjaiból (Sven Nordqvist), *Oroszlán a könyvtárban* (Michelle Knudsen), történetek Igaz Dóra *Katonadolog - nyári doktormesék* című könyvéből. Mivel

tapasztalataink szerint az óvodában elsősorban klasszikus mesék bemutatására kerül sor, a művek kiválasztásánál azt a szempontot is figyelembe vettük, hogy a gyerekek kortárs irodalmi alkotásokkal is megismerkedjenek. A foglalkozások egyszerre teremtettek lehetőséget az anyanyelvi, esztétikai, erkölcsi és nem utolsósorban az érzelmi nevelésre, miközben az olvasóvá nevelés alapjait is igyekeztünk lerakni.

Foglalkozás a könyvtárban

Nagycsoportosok és első osztályosok

A projekt első félévében a nagycsoportosok és első osztályosok 1-1 alkalommal történő foglalkozásánál egyik szempontunk a humor volt, ezért esett választásunk *A bolond falu* című mesére. A gyerekek számára ismeretlen történet feldolgozása az ún. interaktív (szakaszos) mesélési módszerrel történt, kognitív és metakognitív olvasási stratégiák bizonyos elemeinek felhasználásával, amelynek fő célja a gyerekek előzetes ismereteinek aktiválása, a hallott szöveg értése volt.⁷

Interaktív mesélés az óvodában

A szövegértő olvasás képességének tanítása a magyar oktatási rendszerben tradicionálisan az alsó tagozatos évekre koncentrálódik, holott ez a képesség már jóval a betűk elsajátításának megkezdése előtt előkészíthető, és életünk minden szakaszában fejleszthető.⁸ A stratégiai (interaktív) olvasás pontosabb megértését célzó, és annak hatását vizsgáló kísérlet⁹ negyedik osztályosok körében már bebizonyította, hogy a fejlesztő program végére a kísérleti osztályokba járó gyerekek szövegértési képessége lényegesen jobb volt, mint a kontroll osztályokba járó társaiké. A hasonló jellegű óvodai vizsgálat még várta magára.

A bolond falu

Gyakorló óvodánkban a könyvből való mesélés elsősorban a délutáni pihenőt előzi meg, míg a délelőtti kezdeményezés (verselés, mesélés) során az óvodapedagógus kívülről megtanult történetet mond el, amikor sok esetben a gyermektől elvárt viselkedés a „hallgatói magatartás”, vagyis csendben, közbeszólás és közbekérdezés nélkül kell a mesét befogadnia. Ez a megoldás megfelel annak a módszertani ajánlásnak, mely szerint a mesét mindig az elejétől a végéig, megszakítások nélkül kell bemutatni a töretlen esztétikai élményszerzés biztosítása érdekében. Általában megegyezik a kelet-európai gyakorlattal ez a nálunk is alkalmazott módszer. Ugyanakkor egyre több példát láthatunk interaktív, a gyerekeket is bevonó mesefoglalkozásokra, amelyek nemcsak élvezetesekek a gyerekek számára, de a beszédprodukción és a szövegértő készséget is fejleszthetik. Az interaktív mesélésnek több fajtája létezik. Az USA és több európai ország óvodáiban például már bevett gyakorlat a szövegértésre nagy hangsúlyt helyező felolvasási vagy mesemondási mód, amely megengedi, hogy megszakítsuk a szöveg olvasását.¹⁰ Az interaktív olvasás társas interakció gyerek és felnőtt között.¹¹ Ilyenkor beszélgetést lehet folytatni a könyv-olvasás előtt, közben és utána is. Olvasás közben a pedagógus segít megérteni a történetet azáltal, hogy kérdéseket tesz fel a szövegről, a képekről. A kiegészítendő *Mi?* és *Miért?* kérdések inspirálják leginkább e beszélgetést. Az óvodapedagógus megszakítja az olvasást azért, hogy újabb információkkal szolgáljon, vagy hagyja, hogy a gyerekek interpretálják az elhangzottakat. Ezt a technikát nevezzük *folymat-*, vagy más néven *szakaszos olvasás-*nak. Amikor megállunk, kitűnő alkalom nyílik arra, hogy az előzőleg feltett kérdéseinket, jóslatainkat összevessük mindazzal, ami addig történt, amit megtudtunk, illetve, hogy ez alapján további jóslatokat fogalmazzunk meg. Ezt az eljárást nevezzük az angol rövidítés

alapján IEPC-módszernek¹² (*imagine, elaborate, predict, confirm*), amelynek lényegét a következő típusú feladatok alkotják:

Képzeld el, fejtsd ki, jósold meg mi történik, erősítsd meg vagy vesd el!
A technika lényege, hogy a gyerekek mesehallgatás előtt és közben minél részletesebben elképzelik, hogy mi fog történni a szövegben (*imagine*).

A kialakult gondolataikat, mentális képeiket több formában is kifejezik, elmondják (*elaborate*).

Jósolnak, hogy mi fog történni az olvasmány hátralévő részében (*predict*), majd elvetik vagy megerősítik ezeket a jóslataikat (*confirm*). Ezek mintegy a gondolkodás alapműveleteire épülve segítik a szöveg megértését.¹³

Az interaktív forma segít kialakítani az olvasási stratégiákat, úgymint az információ összegyűjtése, monitorizálás (kivetítés), értékelés, és az információ felhasználása a jelentés létrehozása érdekében. Ez a négy stratégia lehetővé teszi a gyermek számára, hogy kapcsolatot hozzon létre a szöveg, valamint előzetes tudása között, ezen kívül támogatja a magasabb szintű gondolkodási képességet.

A *Bolond falu* című mese feldolgozásakor az alábbi stratégiák jelentek meg:

- *A tartalom előrevetítése a cím alapján* (Mit gondoltok, miért kapta a falu ezt a nevet?; Vajon kik lehetnek a falu lakói?)
- *Sémaaktiválás* (Vajon hogyan viselkedik az, aki bolond?; Játékos feladat a labdával: Állításokról kell eldönteni, hogy valami bolondság vagy nem)
- *Különböző érzékszervek bevonása* (Milyen íze van a sónak?; Ki az, aki fogott már meg csalánt? Mit éreztél?)
- *Jóslás* (Szerintetek hogyan folytatódik a történet? Megülik a lakodalmat?)
- *Jóslások ellenőrzése* (Kinek a jóslata állt legközelebb a valósághoz?)
- *Összegzés* (Visszaemlékezés a történet kronológiájára: fázisképek sorba rakása)
- *Összegzés lényegkiemeléssel* (címadás képeknek – egyszerűsített változat: a címek adottak, párosítani kell a képekkel)

A fenntartási időszakban az első osztályosok számára választott mese Michelle Knudsen *Oroszlán a könyvtárban* című története lett.

Gyermekszínházi előadások

A gyermekeknek szóló programsorozat lezárásaként, mintegy az élmény továbbélését biztosítva, a próbaév első és második félévének végén lehetőségünk volt arra, hogy a csoportok egy-egy gyermekszínházi előadás részesei lehessenek, ahol a már megismert mesék rendhagyó módon kerültek bemutatásra. A meséket Fehér Éva vezetésével a kecskeméti Sziéta Művészeti Stúdió állította színpadra a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán.

Az első félévben a nagycsoportosoknak és első osztályosoknak készült *Szarkák kódcsolnak* című bemutató a bolond mesék hagyományát használta fel és vitte tovább, igazi népmesei hangulatot varázsolva a gyerekek elé. Az autentikus eszközöket és jelmezeket felhasználó, élő népművészet is alkalmazó interaktív darab zenés-táncos körjáték betétek-

kel, dramatikus népi gyermekjátékokkal vonta be az óvodásokat a mese folyamába. A *Tündérek születése* című darab látványelemei és zenéi a tündérek birodalmába repítették az óvodásokat. A második félévben pedig Móra Ferenc *A király kenyere* című meséjének feldolgozását láthatták az óvodások és kisiskolások.

A szülők megszólítása

A program elindításakor úgy gondoltuk, hogy a nagyobb problémát valószínűleg a szülők megszólítása jelenti, amit elsősorban a gyerekeken keresztül igyekeztünk megoldani. Ezt a célt szolgálták a kisebb ajándékok, amelyeket a gyerekek hazavihettek (könyvjelző „Legközelebb innen folytassuk!” felirattal, miközben a gyerekekkel megbeszéltük a könyvjelző funkcióját). Ezen kívül a szülőknek egy A5-ös formátumú szórólapot küldtünk, amelynek egyik oldalán meggyőző érvekkel, egyszerű, világos, közérthető stílusban rövid összefoglaló szerepelt arról, hogy *Miért olvassunk gyermekünknek?* A másikon pedig verses- és meséskötetek felsorolásával kívántunk segítséget nyújtani ahhoz, hogy *Mit olvassunk gyermekünknek?* A könyvek között volt klasszikus, kortárs, mesekönyv és verseskötet is.

A szülők megszólítása

Az első félévben a szülők számára terveztünk egy kötetlen beszélgetést szintén a könyvtárban *Beszélgessünk róla!* címmel. A meghívón olyan kérdések szerepeltek, amelyek nagy valószínűséggel foglalkoztat(hat)ják az óvodáskorú gyermekek szüleit: *Hogyan tudnám gyermekemet felkészíteni az iskolára?; Tanítam óvodáskorban írni és olvasni?; Ha érdeklődik a betűk és általában az írásbeliség iránt, mit mondjak neki?; Milyen gyakran és hogyan meséljek neki?; Milyen mesekönyveket, gyermekkönyveket vásároljak? Milyen a jó gyermekkönyv-illusztráció?; A televízió, DVD, számítógép helye a gyermek életében.*

Gondolatébresztőnek két rövid – beszélgetéssel egybekötött – előadást terveztünk a korai írásbeliségről és gyermekkönyv-illusztrációkról. A kötetlen, informális beszélgetésnek az lett volna a célja, hogy a szülők szakértőkkel (pedagógussal és/vagy könyvtárossal) beszéljék meg kérdéseiket, tanácsot, segítséget kérjenek tőlük. A beszélgetéssel

párhuzamosan, tanító- és óvójelöltek bevonásával a gyerekeknek játékos foglalkozást biztosítottunk (volna). A szülők közül sajnos nagyon kevesen jöttek el, annál nagyobb számban voltak jelen óvodapedagógusok. A találkozó sikeres volt abból a szempontból, hogy rendkívül érdekes és hatékony párbeszéd alakult ki az óvodapedagógusok, könyvtárosok, főiskolai oktatók és olvasásszakértők között, az eredeti cél és elgondolás azonban – akkor és ott – nem valósult meg. A jelenlévőkkel együtt gondolkodtunk azon, hogy milyen megoldást tudunk találni a szülők megszólítására. Jó ötletnek tűnt és a jövőre nézve javaslatként fogalmaztuk meg az olvasási programok beillesztését az óvoda már meglévő, rendszeres rendezvényeibe, ahol könyves standokkal, sátrakkal, az addig megvalósult programunk népszerűsítő anyagával szólítanánk meg a szülőket.

A program második félévében ezt az alkalmat a karácsonyi vásár/családi délután jelentette, ahol a gyermekek és szülei/nagyszülei közösen barkácsolhattak, készíthettek karácsonyi ajándékokat. Ezen alkalom keretében az óvodapedagógusok az egyik csoportszobában biztosítottak egy sarkot a program számára, ahol szóróanyagokkal, mesekönyvekkel, verseskötetekkel, kisebb ajándékokkal (könyvjelző) a programokon készült fényképek albumával vártuk a családokat. A szülőkkel való találkozásnak és beszélgetésnek ez a kötetlenebb formája népszerűbbnek és hatékonyabbnak bizonyult, mint az előző félévben meghirdetett könyvtári beszélgetés. Tavasz félévekben hasonló alkalom az óvodában a családi majális.

Összegzés

Az *Olvass gyermekeidnek, gyermekeiddel, gyermekeidért* programot egyrészt azért hoztuk létre, hogy az óvodás és kisiskolás korú gyermekek könyvtári környezetben, tanító/óvodapedagógus és könyvtáros szakemberek segítségével az írásbeliséghez köthető élményekhez jussanak, a mesék, könyvek révén megtapasztalt pozitív érzések járuljanak hozzá olvasóvá válásukhoz. Nem titkolt célunk volt az is, hogy a gyerekek élménybeszámolói, az olvasáshoz kapcsolódó kisebb ajándékok elvezessenek oda, hogy az olvasás, mesehallgatás, a könyv és a könyvtár mint téma beépüljön a családok mindennapi társalgásába. Foglalkozásaink, bemutatóink felkeltették a gyerekek érdeklődését, lekötötték a figyelmüket, remélhetőleg sikerült kialakítani vagy megerősíteni a pozitív attitűdöt a könyvtár, a könyvek, az írásbeliség, az olvasás iránt. Sokáig kihívást jelentett a szülők megszólítása és a velük való kétirányú kommunikáció a sikeres családi literációs programok érdekében. Véleményünk szerint az óvodai családi programokkal ezt a célt is sikerül megvalósítani. A fenntartási időszak öt évében a programot sajnos jelentős mértékben redukálni kellett, nem volt lehetőség például színházi előadásokra, de a könyvtári foglalkozások rendszeresen várták a kicsiket. 2017. február 28-án a projekt hivatalosan lezárult, ugyanakkor a gyakorló intézmények részéről megfogalmazódott az igény a folytatásra. Amennyiben a tervből valóság válik, szeretnénk elérni, hogy a gyermekfoglalkozások a szülők és más hozzátartozók számára is nyitva álljanak, ahol betekintést kapnának, hogyan lehet egy mesét vagy más szöveget elolvasni, feldolgozni, beszélgetni róla, milyen élmények várnak a gyerekekre a könyvtárban.

JEGYZETEK

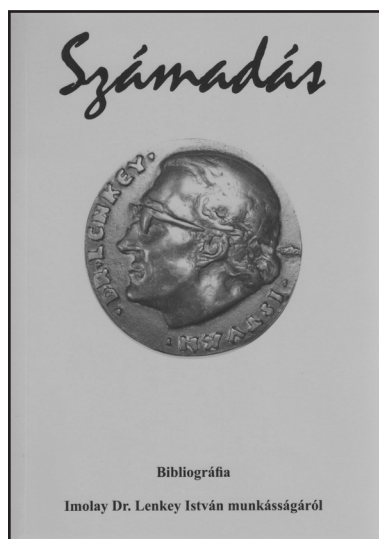
1. „Tudásdepó-Expressz” a Kecskeméti Főiskolán. „Olvasás, érték, korszerűség” – Informális és nem formális készségek fejlesztése az élethosszig tartó tanulás érdekében – A Kecskeméti

- Főiskolán és Kecskemét egyes közoktatási intézményeiben. TÁMOP-3.2.4-08/1-2009-0050. Zárótanulmány. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola, 2012.
2. A program helyszíne a korábban főiskolai, jelenleg egyetemi Könyvtár és Információs Központ Pedagógiai Szakkönyvtára.
 3. Az olvasáskultúrát fejlesztő másik két program a 8–14 éves korosztálynak szóló „Hódítsd meg a könyvek birodalmát!”, valamint a főiskolai hallgatók részére készült „Olvasd, hogy értelmiségivé válj!” olvasásnépszerűsítő kampány.
 4. Kántor Judit (Logos Bt.). Olvasási szokások felmérése a 3 – 8 évesek szülei körében. In: „Tudásdepó-Expressz” a Kecskeméti Főiskolán. „Olvasás, érték, korszerűség” – Informális és nem formális készségek fejlesztése az élethosszig tartó tanulás érdekében – A Kecskeméti Főiskolán és Kecskemét egyes közoktatási intézményeiben. TÁMOP-3.2.4-08/1-2009-0050. Zárótanulmány. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola, 2012. pp. 72 – 73.
 5. vö. pl. Gereben Ferenc – Nagy Attila: Nemi szerepek és olvasási szokások. Kultúra és Közösség, 1984. 3. sz. pp. 7–22.; Andor Mihály: A könyv mint a kulturális tőke mutatója. Iskola-kultúra, 1999, 11. pp. 62–69.; Nagy Attila: Kulturális tőke és internethasználat – középiskolás szemmel. Könyv és nevelés, 2001. pp.14–22; Vári Péter – Andor Csaba – Bánfi Ilona – Felvégi Emese – Horváth Zsuzsa – Krolpp Judit – Rózsa Csaba – Szalay Balázs: Felnőtt írásbeliség-vizsgálat. Iskolakultúra, 2001, 5. pp. 3–20.
 6. vö. pl. Gereben Ferenc: Olvasáskultúránkról – szociológiai nézőpontból. Iskolakultúra, 2001, 11. 5. pp. 52–55.; Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat: gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. Könyvtári Figyelő, 2006 (52)1, pp. 31-44.
 7. Szinger Veronika: Interaktív mesemondás/meseolvasás az óvodában a szövegértés fejlesztése érdekében. Anyanyelv-pedagógia, 2009, 3. sz. Elérhető: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?n=184>
 8. Steklács János: Olvasási stratégiák tanítása, tanulása és az olvasásra vonatkozó meggyőződés. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
 9. Steklács János: Olvasási stratégiák, szövegértő olvasás. Az olvasásértés tanítása és fejlesztése a stratégiai olvasásra épülő kísérleti fejlesztőprogramban. Magiszter, 2006, 4. 15. pp. 175–186.; Steklács János – Csikos Csaba: Developing Reading Strategies Among 4th Grade Students in Hungary. New Mexico Journal of Reading, 2009, 3, pp. 15–21.
 10. Gambrell, L. B. – Dromsky, A.: Fostering Reading Comprehension. In: Strickland, D. S. – Morrow, L. M. (eds.): Beginning Reading and Writing. New York – London: Teachers College, Columbia University, 2000. pp. 143–153.
 11. Morrow, L. – Smith, J.: The effects of group size on interactive storybook reading. Reading Research Quarterly, 1990, 25, pp. 213–231.
 12. Wood, K. D. : Strategies for integrating reading and writing in middle and high school classrooms. Allyn and Bacon. Needham Heights. MA, 2001.
 13. Steklács János: Olvasási stratégiák tanítása, tanulása és az olvasásra vonatkozó meggyőződés. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
-

Írj, s megmondom ki vagy! Egy tudós könyvtáros és egy költő bibliográfiája

Számadás

Imolay dr. Lenkey István (1941. október 31.–) miskolci születésű könyvtáros, bibliográfus, művelődéstörténész, szerkesztő, tipográfus, műgyűjtő. A *Számadás. Bibliográfia Imolay dr. Lenkey István munkásságáról* címmel 2016 őszén megjelent, 144 oldal terjedelmű kötet Lenkey rendkívül gazdag életpályáját, munkásságát rendszerezi és tárja az olvasó elé. Kiadója a mohácsi HegyiBeszédeseK Baráti Társasága.

Lenkey István segédlelkésként dolgozott, majd a debreceni Református Kollégium főigazgatói irodájának vezetője lett, később a Nagykönyvtár folyóirattárosa, a Teológiai Akadémia Szakkönyvtárának vezetője, tanár, nyomdai korrektor, tipográfus, szedőtermi művezető, könyvtervező- és szerkesztő, a Mécs László Lap- és Könyvkiadó főmunkatársa. 1974–77 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtár szakán folytatott tanulmányokat. A későbbiekben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem

magyar és történelem szakát is elvégezte. 1984. február 11-én itt doktorált, értekezése témája: „Diákújságok a Debreceni Református Kollégiumban 1795–1914.”

Rendszeresen publikált hajdú-bihari, Nógrád megyei lapokban, üzemi újságokban, az Alföldben, a Könyvtárosban, a Köznevelésben, a Kisgrafikában. Falutörténeti és néprajzi gyűjtést folytatott Alsószuhán, melyről tanulmánya jelent meg Alsószuha története és települése címmel. Az Idegen eredetű vallási szavak és fogalmak szótárát 1991-ben Bölcskei Gusztávval közösen szerkesztette. Az 1988–89-es évek fordulóján Babarcra, majd 1992-ben Mohácsra, a Mohács-szőlőhegyre költözött. A Mohácsi Hírlap rovatvezetője, három évig a Mohácsi Művészeti Társaság elnöke volt, rendszeresen publikált a pécsi Kalligráfiában, 1998-tól a HetedHéthatár munkatársa. Mohácsi séták címmel 1997-ben Tardos Máriával társszerzésben útikönyvet jelentetett meg. 2004-ben egyik alapítója a mohácsi HegyiBeszédeselek Baráti Társaságának, melynek tagjai irodalmi és művészeti érdeklődésű emberek. E társaság kötelékében is számos írása, kiadványa jelent meg, pl. Az én Tompa Mihályom (2007); Pinacotheca Gömöriensis – Gömörországi arcképcsarnok, (2012). Ezek sorába illeszkedik a Számadás című, most bemutatásra kerülő kötet.

A Lenkey-bibliográfia három szerkesztője: Lenkeyné dr. Semsey Klára, Siposné Lenkey Klára, Lenkey István. Az elülső borítón Csúcs Ferenc szobrászművész érdemének előlapja (1987), a hátsó borítón Boncsér Árpád szobrászművész kerámia plakettje (2016) idézi Lenkey István portréját.

A kötet előhangját É. Kovács László, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület alapító elnöke írta. Ezt követi Lenkeyné dr. Semsey Klára bevezető írása. „Közösségetermelő és alakító munkája egész életét jellemezte”- írja Lenkey Istvánról felesége. A bibliográfiában szereplő írásai tanúskodnak rendkívüli teológiai és világi műveltségéről, művészet iránti rajongásáról. Debrecen, Mohács, Putnok a főbb városok, melyek büszkélkedhetnek az ő munkásságával.

A cikkek, hosszabb-rövidebb írások lajstroma a következő szerkezetet követi. Az önálló és társszerzős művek után következnek a Bibliográfiák, repertóriumok – Bevezetők grafikai mappákhoz – Kiállítási katalógusok, alkotásjegyzékek – Tanulmányok – Igéhirdetés, igéhirdetési előkészítők – Bibliái arcképcsarnok – Kéziratok – Művészek, kiállítások – Olvasólámpa (ismertetések: könyv, folyóirat, grafikai mappa, kiállítási katalógus) – Miscellanea – Előadások – Kiállítások nyitásának jegyzéke a művészek alfabetikájában – Csoportos kiállítások – Hely- és névmutató, textuárium – Tartalommutató (összeállítás a Kisgrafika c. laphoz, 1972–2010).

A kötet külön értéke a Függelék, amely kortársak, barátok, alkotótársak Imolay dr. Lenkey Istvánról készült munkáinak részletes jegyzékét tartalmazza, egyfajta tükörkép-ként. Itt találhatóak emellett róla készült képzőművészeti alkotások, interjúk, díjak; és végül nevére szóló ex librisek és alkalmi grafikák az alkotók alfabetikájában. Lenkey István életének ugyanis jelentős részét képezte az ex libris műfajával való foglalkozás, a kisgrafikák lelkes gyűjtőjeként, mecénásként maga is készítettett ex libriseket. Ezek öntükröző módon, kedvelt időöltéseire vonatkozóan irodalmi-történelmi-vallási témájúak, emellett lakhelyére utalók. Kiemelt szerepet kap a gömöri vonatkozású költők, írók – mint Tompa Mihály, Péczeli József és Tóth Ede – bemutatása. Lenkey István mindegyikükről készítettett ex librist, emellett megemlékezik róluk a Gömörországi arcképcsarnok című, 2012-ben kiadott kis kötetben, melyhez Repity Aranka alkotta az illusztrációkat.

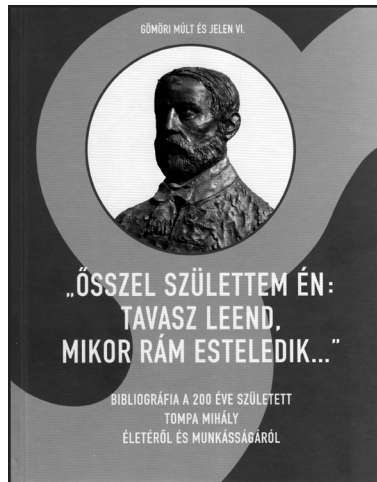
A Lenkey nevére ex librist készítőik között Bagarus Zoltán, Bakacsi Lajos, Baranyai Ferenc, Csiby Mihály, Diskay Lenke, Fery Antal, Józsa János, Kékesi László, László Anna, Morvai Péter, Szilágyi Imre, Ürmös Péter, Várkonyi Károly, Vén Zoltán, Vincze László grafikusok neve említhető.

A Számadás Lenkey István szerteágazó életútjának, sokoldalú életművének bemutatása az alkalomból, hogy 2016-ban betöltötte 75. életévét. A pályáiv azonban folytatódik, melynek újabb állomásaihoz sok erőt kívánunk!

Számadás. Bibliográfia Imolay dr. Lenkey István munkásságáról, szerk. LENKEYNÉ dr. SEMSEY Klára, SIPOSNÉ LENKEY Klára, LENKEY István, HegyiBeszédesek Baráti Társasága, Debrecen – Mohács – Paks, 2016., 144 p.

Tompa-bibliográfia

Idén ünnepeljük Tompa Mihály (1817–1868) születésének bicentenáriumát. 2014-ben a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület és a hanvai Tompa Mihály Baráti Kör tagjaiból létrejött a Tompa Mihály Emlékévet előkészítő bizottság, melynek Imolay dr. Lenkey István aktív részese lett. 2015-ben közreműködésével és szerkesztésében megjelent Tompa Mihály Virágregék című kötete, Repity Aranka 38 akvarelljével. 2017-re, a lelkész-költő születése bicentenáriumára összeállította Tompa Mihály bibliográfiáját: „Ősszel születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...”. Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról címmel, mely 1846-tól 2016 nyaráig Tompa Mihálytól és Tompa Mihályról megjelent könyvek, írások jegyzékét 22 szempont szerinti csoportosításban, 3078 tételben adja közre. A kiadvány a Gömöri Múlt és Jelen című könyvsorozat VI. köteteként jelent meg.

A könyv mottója Tompa Mihály A kincéső című verséből való: „Veszéllyel jár a cél, ha nagy. / Fáradságom nincs hasztalan; / Más kincésőnőnk a nagy út / Annyival is fogyasztva van.«”

Lenkey István, a legátfogóbb Tompa-bibliográfia megalkotójának fáradozása sem volt hiábavaló – a Tompa életéről, munkásságról eddig megjelent bibliográfiai összeállításo-

kat meghaladva, kibővívte műve az utóbbi évtizedek anyagát is bemutatja. Részben saját gyűjtésű, részben az elődöktől átvett hivatkozások találhatók a tudós alaposággal összeállított kötetben, melyhez az anyaggyűjtést 2016. július 30-án fejezte be. Lenkey számos intézményben megfordult, kutatva Tompa munkásságát, a róla szóló anyagot. Ezek közt néhány példa, a teljesség igénye nélkül: a gömörszőlősi Tompa Mihály Emlékkönyvtár, a miskolci Herman Ottó Múzeum Levéltára, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteménye, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanítóképző Főiskola Könyvtára stb. Munkáját sokban segítette a Mohácsi Jenő Városi Könyvtár (Mohács).

A kötet bemutatja, milyen széles körben ismertté vált Tompa Mihály munkássága, a hazai mellett a nemzetközi szakirodalomban is.

A *Bevezetőt* a sorozatszerkesztő, a putnoki Gömöri Múzeum és a Holló László Galéria néprajzos muzeológusa, igazgatója, Zsuponyóné Ujváry Mária írta. É. Kovács László, a gömörszőlősi Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület alapító elnöke ajánlójá után következik Sándorné Gyurcsik Erika, a putnoki Serényi Béla Gimnázium igazgatójának tanulmánya a költő életpályájának főbb állomásairól. Ezt követően irodalomtörténészek értékelik Tompa Mihály irodalmunkban betöltött helyét: „...Tompa a népmondák, népregék, virágregék gyöngéd költője” (Gaál Mózes), „Petőfi és Arany mellett a legnagyobb tehetséggel és hatással képviselte a népies alpból kifejlődő nemzeti költészetet” (Kéki Lajos). A *szerkesztői jegyzetekben* Lenkey István részletezi anyaggyűjtő munkája főbb állomásait, és a bibliográfiai tételek összeállításakor követett szempontjait. A tételek nagy részét autopszia alapján írta le, a többi forrásokból, hivatkozásokból. Sorra veszi a már korábban megjelent, átfogó Tompa-bibliográfiákat.

A *Tompa Mihály műveit* megjelenésük időrendjében bemutató fejezet 104 tételt vesz sorra. A lista a Népregék, népmondák 1846-os kiadásával kezdődik. Tompa összegyűjtött költeményeinek alapkiadását 1870-ből barátai, Arany János, Gyulai Pál, Lévy József és Szász Károly gondozták, Ráth Mór adta ki. Ennek első három kötete lírai, a másik három elbeszélő költeményeit tartalmazza. Tompa válogatott művei, köztük levelei kiadásában nagy szolgálatot tett Bisztray Gyula irodalomtörténész. A fejezet utolsó tétele a Virágregék, 2015-ből.

Tompa *napilapokban, folyóiratokban* megjelent írásait a Honderű nyitja 1844-ből, de szerepel többek között a Pesti Divatlap, az Életképek, a Hölgyfutár, a Pesti Napló, a Fővárosi Lapok, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, a Protestáns Pap.

Hazai és külföldi antológiákban fellelhető versei és prózai művei közül külön felhívom a figyelmet a magyar mellett az angol, bolgár, francia, finn, héber, holland, horvát, japán, kazah, lengyel, német, olasz, orosz, román, svéd, szlovák gyűjteményes kötetekre. Ezek mutatják Tompa nemzetközi ismertségét. A német nyelvűek szerepelnek a legnagyobb arányban. Tompa már életében számos antológiába bekerült, pl. Magyar föld és népei eredeti képekben (1846), Nationallieder der Magyaren (1852), Album hundert ungarischer Dichter (1854), Klänge aus dem Osten. Ungarische Dichtungen... (1855), Fánccy-album (1855), Gyöngyök és virágok a magyar költészetből (1859), Ibolyák. Költeményfüzér (1859), Honfidalok a legjelesebb magyar költők munkáiból (1861), Amit a nők legjobban szeretnek (1864), A forradalom költészete. Költemények és közlemények az 1848/1849-

ki szabadságharc idejéből (1867). Tompa művei magyar, horvát, német, szlovák *naptárak-ba* is bekerültek.

A bibliográfia alaposságát mutatja, hogy Tompa *hangzó anyagokon* (CD, DVD, hanglezem, magnókazetta, videokazetta) szereplő műveibe is betekintést nyújt. A Magyar Rádió archívumából Bitskey Tibor 1955-ös felvételei a legkorábbiak, a későbbiekben Básti Lajos, Pálos György, Sztankay István, Szabó Gyula, Bodor Tibor, Gáti József, Sinkó László szerepelnek az előadók közt.

A *lexikon szócikkek* kapcsán hazai és külföldi (olasz, osztrák, francia, román, szlovák, cseh stb.) lexikonok egyaránt említésre kerülnek az általános típusúakon át az irodalmiakig. Ezek közül a legkorábbiak közül valók az Athenaeum kézi lexikona (1839), a Magyar írók arcképei és életrajzai (1858), az Egyetemes Magyar Encyclopaedia (1861–1876). Tompa helyet kapott a Révai Nagy Lexikonban, az Új Idők Lexikonában, egyháztörténeti lexikonokban is.

A *Tompa Mihályról megjelent önálló műveket* a 604–650. tételek jegyzik. Köztük található Lenkey István *Az én Tompa Mihályom* (2007) című kiadványa. A monografikus jellegű művek közül Tolnai Lajos (1862), Kerékgyártó Elek (1879), Ferenczy József (1877, 1883), Gaál Mózes (1898), Lengyel Miklós (1906), Szentimrei György (1907), Kéki Lajos (1913), Váczy Lajos (1913), Császár Elemér (1923), Valkóné Huszti Rózsa (1970), Miklós Róbert – Kovács Dániel (1991), Balázs Éva (1994) alkotásait emelem ki.

A Tompa Mihálytól és Tompa Mihályról számba vett *kéziratok* részint a gömörszőlősi Tompa Mihály Emlékkönyvtárból, a miskolci Herman Ottó Múzeum Levéltárából és a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárból, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményéből, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárából, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárából, illetve az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárából származnak. Köztük Tompa feljegyzései, levelei, róla szóló anekdoták, előadások, emlékbeszédek, énekelt Tompa-versek, dalfüzérek, imádságok találhatók.

Lenkey bibliográfiája 11 Tompával foglalkozó *szakdolgozatot* is felsorol. Az *irodalomtörténetek és egyéb összefoglaló művek* fejezet 382 tételt vesz számba, melyek érintik Tompa munkásságát. A leghosszabb a *Tompa Mihályról és munkásságáról napi- és hetilapokban, évkönyvekben megjelent írásokat* összegző fejezet, 1293 tételben, a szerzők alfabetikájában.

Tompa előfordulása az *irodalomban*, versekben, elbeszélésekben, tárcákban stb. jelenti egyrészt a költőtársak, Arany János, Petőfi Sándor, Lévy József, Pósa Lajos stb. írásait, költeményeit. A Sorssal vert poéta. Tompa Mihály a magyar költők lantján című gyűjteményes kötet Bényei József szerkesztésében jelent meg 1992-ben, Debrecenben. Arany János Tompa sírkövére című versének második része olvasható Tompa Mihály hanvai sírkövén. Regényekben is említődik Tompa Mihály neve, pl. Kuthy Lajos: *Hazai rejtelmek* (1846), Lestyán Sándor: *Repülj fecském. Reményi Ede regényes élete* (1942). Nagy Dóra: *Tompa Mihály elindul Igricről* című elbeszélése a Magyar Múzsában jelent meg 1944-ben.

Tompa Mihály számos versét megzenésítették, a zeneszerzők közt említhető id. Ábrányi Kornél, Bárdos Lajos, Gárdonyi Zoltán. A dalok és kották leírása, és a rájuk vonatkozó szakirodalmak szerepelnek a *zené* témájú fejezetben. Vavrinecz Mór zeneszerző, a Mátvás templom egykori karnagya *Virágregék zongorára* címmel hat zongoradarabot szerzett Tompa Mihály versei nyomán. Az egyik legtöbb zenei feldolgozása *A madár, fiai-*

hoz című versnek van. Külön fejezet mutatja be Tompa *egybázi énekeit*, melyek református énekeskönyvekbe is bekerültek.

Tompa emlékezete szempontjából nagy értéket képvisel a *képzőművészetéről* szóló rész, mely bemutatja a Tompa vonatkozású képzőművészeti alkotásokat és a róluk szóló szakirodalmat. A több száz emlék közt szobrok, plakettek, emléktáblák, grafikák, festmények, fafaragások, fotók egyaránt előfordulnak (2623–2840. tételek). A főbb helyszínek: Rimaszombat, Sárospatak, Sárobgárd, Miskolc, Putnok, Kelemér, Hanva, Gömörszőlős, Budapest stb. Számos intézmény őrzi Tompa-emlékeket, köztük a putnoki Holló László Galéria, a gömörszőlősi Tompa Mihály Emlékmúzeum, a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum. Több szalon e részhez kapcsolódik a *Kisnyomtatványok, képeslapok* fejezet, mely Tompa-szoborleleplezésekre, avató ünnepségekre szóló meghívókat, programfüzeteket, szórólapokat, és Alsóvadász, Hanva, Kelemér, Rimaszombat, Sárobgárd vonatkozású képeslapokat tartalmaz.

A bibliográfia számba veszi még Tompa előfordulásait *tanítási segédletekben, tankönyvekben, szöveggyűjteményekben*; felsorol számos *intézményt és szervezetet*, melyek felvették a költő nevét. Tompa népszerűségét mutatja, hogy *betegségről, haláláról* a Családi Kör, a Budapesti Hírlap, a Budapesti Közlöny, a Fővárosi Lapok, a Pesti Napló, a Nyugat, a Hon, a Jóbarát, az Irodalomtörténeti Közlemények, a Nyugat, a Magyar Néplap, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, a Vasárnapi Újság, az Uránia, a Zenészetűi Lapok is megemlékeztek.

És nem maradhattak ki a kötetből Tompa *álnevei*: Babos, Bojtor János, Ifjú Péter, Obtusu, Rém Elek (Kelemér), Remete Pál, Súlyom.

A kötet végén *mutató* található a szövegben szereplő személyek, helységek felsorolásával. Legvégül a szerkesztő, Imolay dr. Lenkey István rövid életrajzi bemutatása olvasható.

A 300 oldalas kötetet *illusztrációk* teszik színesebbé, melyek betekintést adnak Tompa életútjába, másrészt az emlékezetét tükrözik emléktáblákon, szobrokon, plaketteken. Az elülső borítón Tompa Mihály reliefje látható a gömörszőlősi emlékoszlopról, amely dr. Kövér József alkotása. A hátsó borítón a Bibliát olvasó Tompa Mihály alakját szemlélhetjük, Igó Aladár faszobrász művét. Tompa rimaszombati szülőházát XIX. századi képeslapon láthatjuk. A kiadványban szerepel Holló Barnabás Rimaszombat főterén álló egész alakos Tompa-szobra (1902), a sárospataki iskolakertben felállított Tompa-mellszobor, a keleméri református templom a Tompa Mihály Emlékházzal, a hanvai református templom, Pásztor János margitszigeti Tompa-szobra. Vén Zoltán és Baranyai Ferenc rézkarc ex librisei és Kőhegyi Gyula linómetszetű ex librise Lenkey István nevére Tompa Mihály alakját és műveit idézik. A feleség, Tompa Mihályné Zsoldos Emília, és a költőbarátok, Arany János és Petőfi Sándor is megjelennek a könyvben.

A tudós alaposággal összeállított kötetet a bibliográfusok és Tompa Mihály rajongói egyaránt nagy haszonnal forgathatják.

„Ősszel születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...”. *Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról*, szerk. IMOLAY LENKEY István, Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, Gömörszőlős – Putnok, 2017., 301 p.

Vasné Tóth Kornélia

Liz Burns Irodalom és terápia című könyvéről

„Az irodalom mint művészet funkciója az, hogy hatására megnyílunk a dilemmák előtt, a hipotetikus előtt, mindazon lehetséges világok tartománya előtt, amelyekre a szöveg utalni képes... Ez az egyetlen reményünk a hosszú, szürke éjszakával szemben.”

/Jerome Bruner: *Actual Minds, Possible Worlds*, 1986, 159./

Liz Burns családterapeutaként gyermekeket és felnőtteket egyaránt ellátó mentális egészségügyi szolgálatnál dolgozik Nagy-Britanniában. Hosszú évek tapasztalataiból merítve 2003-ban jelent meg PhD-értekezése, amely az irodalmi olvasás (*literary reading*) családterapeuták személyes és szakmai fejlődésében elfoglalt helyére vonatkozó kutatásait tartalmazza. Könyvének kiindulópontját, amelyet 2009-ben *Literature and Therapy: a Systematic View* (Irodalom és terápia: egy módszer áttekintése) címmel a *Karnac Books* adott ki, korábbi kutatási eredményei képezik. „Bátorítani az olvasót a terapeutában és a terapeutát az olvasóban” – olvashatjuk a bevezetőben az egyik alfejezet címeként a frappáns összefoglalást, amely egyúttal biztosítja is a könyv befogadóját, hogy nem lesz számára rejtve a szöveg jelentése. Burns nyíltan vállalja, hogy nem használ szakszargont, utal ugyan a pszichoterápiás módszerekre, de a terápiás távlaton egyértelműen az irodalom felől hordozza körül a tekintetét. Egyszer sem találkozunk a biblioterápia, irodalomterápia kifejezéssel sem; *talking literature, literary reading, literature in therapy* – ezekkel az általánosabb megnevezésekkel az irodalom élményszerűségének felismerésére buzdít az egészségügy és a szociális szféra számos területén, és terapeutaként tekint a háziorvosokra, akiknek értékes tapasztalatuk és tudásuk van arról, mit éreznek és mire van szükségük pácienseiknek. Az irodalom közös gondolkodási alapként jelenik meg, amely összehangolja a különböző módszerek és eszköztárak felől érkező segítőket, és az igazán fontos kérdéseket állítja a fókuszba. Az elsődlegesen megszólítottak azok a családterapeuták, akik képzésük során személyes és szakmai fejlesztés csoportban (*personal/professional development, PPD*) vesznek részt, illetve a kiképzők. A Burns által bemutatott csoportfolyamatok alapján a Magyar Családterápiás Egyesület (MCSE) Képzési Rendjében ez a képzési forma leginkább az önismereti sajátélmény és valamelyest a szupervízió elemeire hasonlít. Fontos megjegyeznünk, hogy az irodalmi művek családterápiában és családterápiás képzésben való felhasználása hazánkban is elterjedt, erre példaként említhetem a MCSE XXIX. Vándorgyűlésének (2015. április 10-12.) több előadását: Civakodó Philemon és Baucisz (*Kapusi Gyula*), Laosz és Iokaszté párterápiában (*Bokor László*), A terapeuta feladatai, szerepe és eszközei a népmesei hagyományban (*Rátay Csaba*).

Mi számít irodalomnak Burns olvasatában? Leszögezi, hogy a kánonra fordított figyelem tévút a terápia számára („...canonical questions do not need to distract us”, 26.). Sokkal inkább

tekinthető ismérvnek az, hogy az adott mű formája a tartalmával összhangban legyen, többretegű mondandójával hasson mind az olvasó érzelmeire, mind gondolataira, mozgósítsa kreativitását, hogy új világokat, lehetőségeket vehessen észre.

A szerző rövid klinikai példákkal, címkéssel (*vignettes*) vezeti be, illusztrálja, támasztja alá mondanivalóját. A kötet felépítésében az út metaforáját követi. Az irodalom mint metafora és az irodalmi metaforák megtermékenyítő erejére már a bevezetőben felhívja a figyelmet: hozzásegítenek nemcsak az informális gondolkodás megújításához, új elméletek megalkotásához, hanem érzelmi reakcióink rugalmasságához és sokszínűségéhez. A kötet felépítése az út metaforáját követi: az *Egy felfedező út* (A journey of discovery) című bevezetés után az első rész, az *Elindulunk* (Starting out), a második az *Utazunk* (Travelling on) és a harmadik rész a *Közel vagyunk már?* (Are we nearly there?) címet viseli. Az irodalomjegyzék után a Függelékben találunk gyakorlatokat, amelyek a fejezetekben tárgyaltakat konkretizálják, például a csoporttagok párban dolgozva mindketten megosztanak egymással egy sok kihívást jelentő tapasztalatot, majd egy rövid verset elolvassa a gyakorlatban feltett kérdésekkel haladva, a verset értelmezve újra visszakanyarodnak a gyakorlat elején megosztott tapasztalathoz, és arra fókuszálnak, változtat-e a vers a korábbi szempontjaikon, a probléma megközelítésén.

Burns Gregory Bateson antropológust idézve kiemeli általában a művészetek, de különösen a költészet azon szerepét, hogy kapcsolatot képes teremteni mentális folyamataink szintjei között, beleértve természetesen a tudatos gondolatainkat és a tudattalanul maradó érzéseinket, élményeinket, de a különböző érzékszerveink útján érkező, nem is feltétlenül a verbalitás szintjére kerülő észleleteinket is. A művészet a játék mint viselkedés egyik formája, a kommunikáció gyakorlásának és tökéletesítésének egy módja. Burns reflektált olvasásnak (*reflective reading*) nevezi azt az olvasási módot, melyet a képzésben részt vevők számára vezetett csoportban alkalmaz. A képzési szempontokra összpontosítva, a csoportfolyamat kezdetén arról beszélgetnek, mit jelenthet a terapeuták számára, hogy a kliensekkel való munkában irodalmi anyagokat is felhasználnak; személyesebb megközelítésben: mit „követel” tőlem mint olvasótól a költészet? Milyen intuitív megérzéseket, felrázó felismeréseket és kérdéseket kapunk egy adott írásműtől? A tagok az ülések során kiemelik az előző alkalom szövegéből azt, ami azóta még inkább megragadta a figyelmüket, akár azért, mert valamilyen korábbi emlékekkel, tapasztalatukkal rezonált. Majd a soron következő csoporttag bemutatja, amit hozott, legyen az egy kép, egy dal vagy olvasható szöveg. Ezt követően megosztják egymással a reakcióikat, melyekkel közös teret alkotnak, benépesítve ötletekkel, képekkel, fantáziákkal, amelyeknek az irodalom élő, lüktető gyűjteménye. A csoportmunkát mindez együtt teszi produktívvá, és irányítja rá szinte észrevétlenül a résztvevők figyelmét vakfoltjaikra, nehézségeikre. A csoporttagok által a csoportra vitt szövegek listáját megtalálhatjuk a Függelékben; érdekességként emelem ki, hogy a magyar népmesék (*Hungarian folk tales*) is helyet kapnak közöttük.

A személyes olvasástörténet (*reading history*) annak a kronologikus számbavétele, hogy milyen meséket, történeteket hallgattunk kisgyermekként, aztán már kamaszként és felnőttként mit olvastunk, s jelenleg mit szeretünk a kezünkbe venni. Ezekhez többnyire érzelmileg fontos emlékek kötődnek, amelyekkel aztán megerősítésekhez lehet visszanyúlni, erőforrásokat lehet mobilizálni. Példaként egy 35 éves nőt, Virginiát említi, aki tanárként semmi örömet nem talált a munkájában, három hónapja elhagyta a partnere, így élete két fontos területén tanácstalan, kétségbeesett. A terapeuta reflexióival afele

terelgeti, hogy némi múltba való visszatekintés nélkül nem lehet megérteni a jelent, így többek között közösen felidézük azokat a tevékenységeket, amelyekben Virginia korábban feltöltődött. Bár jelenleg legfeljebb magazinokat lapozgat, meglepődve visszaemlékszik olvasmányélményeire, melyek közül Simone de Beauvoir írásai emelkednek ki. Virginia hamarosan csatlakozott egy női olvasókörhöz (*reading group*), és újra egyetemi tanulmányokba kezdett, figyelme a női írás (*women's writing*) felé fordult.

A terapeuta személyisége a terápiában a legfőbb munkaeszköz, önreflexiói megakadályozzák, hogy leegyszerűsítse a saját és páciensei világát fekete-fehérre, vagy-vagyra. Az irodalom tág asszociációs körével számos meglepetést tartogatva segít elkerülni a könnyű válaszok csapdáját, és új megközelítési lehetőségeket kínál fel, melyektől első hallásra talán visszahőkölünk, de a későbbiekben kiderülhet, hogy inspirálóak a mindig ugyanabból a látószögből untig ismételtgetett problémáink kezelésében. Az irodalmi szövegek a valóságosnál is reálisabb, társas helyzeteket modelleznek, amelyekben elfoglalhatunk olyan szerepeket, amelyekbe helyezkednünk más úton nem lehetséges (anyós, gyermek, terapeuta, stb.).

Burns példán keresztül bemutatja, milyen válságokba kerülhet a képzése, illetve gyakorlata elején járó családterapeuta, és érvként hozza fel, hogy milyen sokoldalú szerepe lehet az irodalmi szövegeknek a személyes és szakmai fejlődésben, az irodalmi karakterek milyen hasznos „társaságot” nyújthatnak akár a sikertelenségtől való félelmek, az önbizalomhiány okainak feltérképezésében is. A terapeuta felkészülése, tanulása folyamatos interakció elmélet és gyakorlat között, mely folyamatot az irodalmi szövegek nemcsak a tudás elmélyítésében, hanem az érzelmi tapasztalatokkal is összefonódva segítik elő, például egy fiatal terapeuta, *Abigail* problémái és a lehetséges megoldási stratégiák körvonalazásához Tennyson *Shalott kisasszonya* című versét használja fel.

Az irodalmi fókusz különleges tanulási környezetet teremt, amely nemcsak egyénileg, de a csoport működésére is serkentően hat, egy olyan csoportkultúrát teremtve, amely az érzelmek, a fantáziák, az intuíciók kifejezését támogatja, fejleszti az empátiát és a kreativitást. A csoportban kialakuló kapcsolati folyamatok változásai előrevetítik a résztvevők számára a terápiában érzékelhető változásokat. Ez a képzési filozófia a középpontba helyezi a terapeuta személyiségében azoknak a készségeknek a fejlesztését, amelyekkel a terápia művészetként értelmezhető és művelhető, a személyes tapasztalatokra és érzésekre építve.

A kreatív, vagy ahogyan a szerző több helyen nevezi, a reflektív írás (*reflective writing*) szintén fontos úttá válhat az önismereti fejlődésben. Az olvasás során a szöveg és az olvasó közötti interakció során alakul, formálódik a jelentés, az írás szabadságát viszont a fehér lap adja, amelyen a megszülető szöveg végtelenül sokféle lehet. Az egyén története nyilván behatárolja ezt a sokféleséget, de írás közben mégis módunk van arra, hogy a saját, megszokott belső dialógusunktól eltérő hangokat, nézőpontokat is felfedezzünk, és olyan jelentésekkel, amelyekről nem tettünk tudomást, a szöveg útján dialógust kezdhesünk.

„Ne térképekkel indulj, csak hozz létre egy teret, ahol beszélgetni lehet, és ez önmagától nyelvet és lehetőségeket teremt” – idézi Burns Peggy Penn-t, az írásaiban többek között Bahtyin elméleteit is felhasználó családterapeutát, és ez az idézet akár választ is adhat a *Közel vagyunk már?* kérdésre. Ott vagyunk közel a megérkezéshez, ahol együtt lehetünk úton.

Liz Burns: *Literature and Therapy: a Systemic View*. London: Karnac, 2009. 174 p.

G. Tóth Anita